

bulletin 3

ab BŘEZEN 2011

akademický

REPROFOTO: BOHEMIA DOCTA

Karikatura zasedání IV. třídy České akademie věd a umění z r. 1929, na které její autor zobrazil Viktora Dyka,

Jana Opolského, Jana Herbena a Antonína Klášterského.

Kresba Hugo Böttinger (dr. Desiderius). V tématu měsíce se na str. 2–11 věnujeme 120. výročí vzniku této instituce.

Vpravo papírová pečeť ČAVU.

FOTO: ARCHIV SENÁTU ČR

POPULARIZACE V SENÁTU

Seminář o popularizaci vědy za účasti britských expertů pořádala místopředsedkyně Senátu PČR Alena Gajdůšková (vlevo).

Na pozvání místopředsedkyně Senátu Parlamentu ČR Aleny Gajdůškové diskutovalo 22. února 2011 v Zaháňském salonku Valdštejnského paláce několik desítek vědců, politiků a popularizátorů vědy na téma *Popularizace vědy jako jedna z jejích společenských úloh*. Za přispění pražské Britské rady se organizátorům podařilo mj. pozvat významnou odbornici na popularizaci vědy dr. Alice Bell z London Imperial College, která vysvětlila, jak popularizaci vědy podporují v Británii a jaké je její postavení v koncepci vědní politiky a ve způsobu hodnocení vědy. Otázku, zdali vědci v Akademii věd umějí popularizovat vědecké výsledky, si položila dr. Květa Stejskalová z Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, která zároveň představila způsoby a nástroje popularizace vědy v Akademii věd ČR. S prezentací *Matematika a logika jako klíčové faktory úspěchu* vystoupil dr. Karel Janeček ze společnosti RSJ Invest. Seminář uzavřela Mgr. Marcela Linková ze Sociologického ústavu AV ČR referátem o sociologickém pohledu na vědu a její popularizaci.

JAN MARTINEK,
Kancelář Akademie věd ČR

POSILUJEME VÝZKUM GLOBÁLNÍCH ZMĚN

Vizualizace centrální fyziologické izotopové a metabolické laboratoře

Na aktuální společenské otázky týkající se řešení závažného, leč mnohdy kontroverzního globálního environmentálního problému, reaguje Akademie věd ČR transformací Ústavu systémové biologie a ekologie AV ČR na Centrum výzkumu globální změny AV ČR, která je platná od 1. března 2011. Sídlo nového akademického pracoviště se přesouvá do Brna, kde vznikne nový pavilon laboratoří a experimentálních technik, a výzkum globálních změn klimatu v ČR se tak soustředí do jednoho místa. Ředitel Centra prof. Michal Marek označuje přeměnu ústavu za jasný signál, že globální změna klimatu a na ní navazující globální změna jsou vědecká a nikoli populistická témata. „Na mnoha příkladech můžeme dokázat, že lidskou činností měníme schopnost Země podporovat život na naší planetě. Vědci z Centra pro výzkum globální změny budou přicházet s návrhy a opatřeními, která České republice pomohou vyrovnat se s nadcházejícími změnami co nejlépe.“

Klíčovým výzkumným programem Centra je projekt *CzechGlobe* (viz AB 5/2010), v jehož rámci badatelé od loňského podzimu zkoumají projevy a dopady globální změny klimatu v triádě: atmosféra – ekosystémy – socioekonomické systémy. Vedle něho bude Centrum řešit i další výzkumné projekty jako např. *CzeCOS* (sledování uhlíkového cyklu a toků energie v ekosystémech ČR) či *Czech Terra* (adaptace uhlíkových deponií v krajině v kontextu globální změny).

lzd

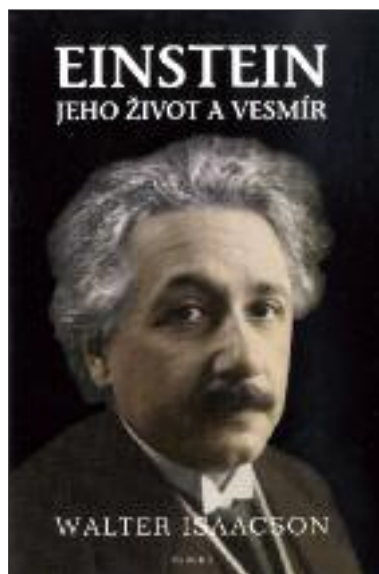
FOTO: ARCHIV USBE AV ČR

Obálka	
Popularizace v Senátu	2
Posílujeme výzkum globálních změn	3
Nové knihy z nakladatelství Artefactum	
Obsah, úvodník	1
Téma měsíce	
Bohemia docta a výročí České akademie věd a umění	2
Bulletin Československé akademie věd 11/1991	3
Česká akademie věd a umění po stu a dvaceti letech	7
První krůčky Akademického bulletinu	10
a jejich aktuální odkaz	
Zahraniční styky	
Spolupráce AV ČR a CNR Itálie	12
Věda a výzkum	
Z Federace evropských mikrobiologických společností	13
Revitalizace Orlické nádrže a přilehlého území	14
Archeologické objevy při stavbě tunelu Blanka	16
Kosmické rentgenové dalekohledy v Praze	18
Výročí	
Dvacet let Humboldt klubu v České republice	19
Rozhovor	
Z počítače nedostaneme nic víc, než co do něj vložíme	22
Portréty z Archivu	
Josef Drachovský	25
Časopisy v Akademii	
Archeologické rozhledy	26
25. zasedání Akademické rady AV ČR	27
Z Bruselu	
Podpoří jednotný rámec mobility výzkumníků v Evropě?	29
Kultura a společnost	
Ultra-univerzita na Národní třídě	30
Resumé	32

Vážení čtenáři,

přemýšlela jsem, čím uvést březnové číslo *Akademického bulletinu*, z velké části věnované výročí vzniku České akademie věd a umění, abych se neopakovala. Jako na zavolanou mě inspirovalo téměř opominuté výročí – před sto lety totiž v podobně předjarních dnech zahájil svou pražskou etapu života jeden z největších mužů teoretické fyziky, otec teorie relativity, Albert Einstein. Když mu v březnu 1910 nabídl německá část pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity profesuru v teoretické fyzice, došlo na jeho dosavadním působišti v Curychu dokonce až k petiční akci, aby se tamní úřad všemi silami vynasnažil udržet ho na místní univerzitě. Přestože tak věhlasného fyzika, jakým už v té době Einstein byl, doporučila Praze dokonce i tehdejší nejvyšší vědecká kapacita Max Planck, kabinetu císaře Františka Josefa (Ministerstvo kultu a vyučování) ve Vídni se nechtělo přijmout člověka nejen židovského původu, ale navíc agnostika a ateistu. Po Einsteinově „úředním“ kompromisu byl nakonec v lednu 1911 oficiálně ustaven na pozici profesora s tím, že se v březnu přestěhuje do Prahy. Tak se stalo, že v dubnu před sto lety započal v Praze pobyt proslulého vědce, který – ačkoli ani jeho ani jeho ženu Milevu Praha neokouzila – zde záhy zapadl mezi židovskou inteligenci pěstující debaty o vědě či literatuře nebo provozující hudební salon. Během roku a čtvrt, kdy Albert Einstein působil jako přednosta Ústavu teoretické fyziky Karlo-Ferdinandovy univerzity, vzniklo 11 vědeckých prací... V následujícím roce odchází Einstein do Curychu, ale do Prahy se opět vrací v roce 1921, aby zde přednášel o své teorii relativity.

Vzpomínku na výročí tohoto geniálního fyzika 20. století jsem si vypůjčila z jedné z nejobsažnějších a také nejnovějších einsteinovských biografií, a sice od Waltera Isaacsona *Einstein: Jeho život a vesmír*, kterou v loňském roce vydalo nakladatelství Paseka. Předmlouvou a doslovem opatřil české vydání knihy Jiří Bičák, a my vám slibujeme, že se o této publikaci v některém z dalších čísel *Akademického bulletinu* dočtete. ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

AKADEMICKÝ BULLETIN

Vydává: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 110 00 Praha 1, Národní 3
ISSN 1210-9525, registrační číslo MK ČR E 8392

Šéfredaktorka: Mgr. Marina Hužvárová (HaM), tel.: 221 403 531, fax: 221 403 356, e-mail: huzvarova@ssc.cas.cz

Redakce: Ing. Gabriela Adámková (srd), tel.: 221 403 247, e-mail: adamkova@ssc.cas.cz; Mgr. Luděk Svoboda (lsd), tel.: 221 403 375, e-mail: svobodaludek@ssc.cas.cz; fotografie Mgr. Stanislava Kyselová (skys), tel.: 221 403 332, e-mail: kyselova@ssc.cas.cz; tajemnice redakce Bc. Markéta Pavlíková (MaP), tel.: 221 403 513, e-mail: pavlikova@ssc.cas.cz
Překlad resumé: Luděk Svoboda, John Novotný; jazyková korektura: Irena Vítková, tel.: 221 403 289, e-mail: vitkova@ssc.cas.cz

Redakční rada: předseda – PhDr. Jiří Beneš; členové – RNDr. Antonín Fejfar, CSc., Ing. Pavol Ihnát, PhDr. Antonín Kostlán, CSc., prof. RNDr. Ing. Michal V. Marek, DrSc., doc. RNDr. Karel Oliva, Ph.D., Ing. Karel Pacner, doc. RNDr. Eva Zažimalová, CSc.

Grafická úprava: Zuzana Grubnerová

Tisk: Serífa, s. r. o., Jínonická 80, 158 00 Praha 5, e-mail: serifa@volny.cz

Příspěvky přijímáme e-mailem na adresu abicko@ssc.cas.cz. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky krátiť. Za odborný obsah příspěvku ručí autor.

Adresa redakce: Praha 1, Národní 3, 4. patro – Viola; <http://abicko.avcr.cz>.
AB 3/2011 vychází 15. března 2011.

BOHEMIA DOCTA A VÝROČÍ ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

Myšlenku na vznik publikace Bohemia docta – k historickým kořenům vědy v českých zemích můžeme klást do prvních let po listopadovém převratu, kdy se poprvé v médiích i v dobové argumentaci začínaly objevovat insinuace vůči Akademii věd jakožto „stalinské“ instituci. Ukazovalo se, jak dlouhodobé ideologické „vymývání paměti“ z ní odstranilo vzpomínku na mnohem starší domácí kořeny této instituce. Bylo povinností historiků připomínat zpřetrhané souvislosti a již v roce 1991 se tohoto úkolu vehementně ujal František Šmahel jako předseda výboru pro oslavy 100. výročí České akademie věd a umění, tedy společnosti, kterou lze po právu pokládat za jednu z prímých předchůdkyní dnešní AV ČR.

Zástupci Královské české společnosti nauk před císařem Leopoldem II. Předlohou pohlednice byla nástěnná malba v letohrádku královny Anny na Pražském hradě.

REPROFOTO: BOHEMIA DOCTA, ACADEMIA

Tajemnice oslavného výboru Magdaléna Pokorná připravila s kolektivem pracovníků tehdejšího Ústředního archivu ČSAV zvláštní, jubilejní číslo *Bulletinu Československé akademie věd* (11/1991). Jestliže čtenářům dnešního *Akademického bulletinu* předkládáme na str. 3–6 jeho věrnou reprodukci, činíme tak s ohledem na nezměněnou aktuálnost tohoto textu i na hutnou faktografickou zkratku, které se v něm podařilo dosáhnout. Historické bádání za těch dvacet let, jež uplynulo od vydání, přineslo ovšem nové výsledky a pohledy; s těmi nás seznamuje M. Pokorná ve svém novém textu. *Akademický bulletin* chce tímto krokem připomenout jak výročí významné instituce, tak vlastní i své vlastní – vychází totiž již 21. rokem, a tak se pomalu a ne nápadně přehoupal do věku dospělosti...

Společně s Alenou Míškovou jsem v polovině 90. let v tehdeším Archivu AV ČR začal připravovat první verzi publikace, která by shrnula pozoruhodný, avšak pravidelně přehlížený vývoj institucí věnujících se mimouniverzitnímu pěstování vědy v českých zemích. Po mnoha peripetích později publikaci vtiskli definitivní podobu Alena Míšková a Martin Franc; její nespornou výhodou je, že

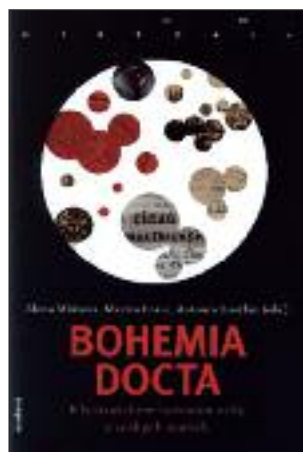
připomíná i mnohé badatelské osobnosti, které přispěly k rozvoji české vědy. Kritici budou možná poukazovat, že kniha se zaměřuje jen na určitou výše vědecké infrastruktury, když s výjimkou povšechných přehledů ponechává stranou výzkum spojený s vysokoškolskou sférou. Takový však byl již od počátku záměr tohoto projektu: neobvyklým nastavením reflektoru přispět k oživení málo známé sféry zdánlivě „mrtvé“ minulosti. Že podobný úhel pohledu má své opodstatnění, jsme se ostatně přesvědčili v četných diskusích, které se vedou od roku 2009 v důsledku akutního ohrožení základního výzkumu u nás.

Bohemia docta je původně název jednoho ze spisů jezuitského historika Bohuslava Balbína, jenž však vyšel tiskem až dlouho po jeho smrti, v letech 1776–1780, a to zásluhou učeného premonstráta a tehdejšího ředitele pražské univerzitní knihovny Karla Rafaela Ungara. Když v roce 1779 přinášel otec českého novodobého kritického myšlení Josef Dobrovský své opravy a doplňky k edici Balbínova spisu, neváhal tehdy na titulní stranu svého tisku vepsat slova oblíbeného českého renesančního veršotepce Šimona Lomnického z Budče: „Cizí práce nikdy nehaněj, netup, / nehyzd, nedej, nešklub, ze ctí nelup. / Ale máš-li k čemu od Boha dar sic/nestyd' se za to, vydej, znáš-li co víc.“

Myslím, že nejen mne, ale i ostatní editory a autory, které dohromady svedla *Bohemia docta* v její právě vydávané podobě, by velmi potěšilo, kdyby se příkladem učeného abbé řídili i případní kritici této knihy...

ANTONÍN KOSTLÁN,

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Publikace o vývoji české mimouniverzitní vědy, kterou připravili Alena Míšková, Martin Franc a Antonín Kostlán (eds.), byla navržena na cenu Magnesia litera v kategorii literatura faktu.

Bulletin 11/91

ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

STO LET ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

Jubilejní akce ke stému výročí vzniku České akademie věd a umění zahájil 28. března 1991 cyklus veřejných přednášek na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Stalo se tak záměrně, neboť původní Českou akademii věd a umění vedle předních umělců tvořili převážně profesori tohoto starodávného vysokého učení. Na druhé straně každé nové vědecké pracoviště bylo považováno za úspěch či příslib celé české vědy. Přirozené sepětí výuky a výzkumu vzalo do značné míry za své zrušením této instituce na počátku padesátých let. Bez tohoto vnějšího zásahu by se česká i československá věda postupně vyrovnala s potřebami mnoha prudce se rozvíjejících disciplín. Návrat ke stavu před zánikem ČAVU by byl bezradnou replikou neuvážených restitučních pokusů naší současnosti. Jestliže se v dnešní Akademii nenaleznou vědci, kteří by ve spolupráci s kolegy z vysokoškolských a jiných pracovišť nebyli s to předložit životaschopné projekty vědeckých institucí a společností, pak nehledějme vzniku dnešních nejistot jinde. A právě úspěšná

práce na tomto poli by byla nejdůležitějším připomenutím významu České akademie věd a umění. K té je však třeba nejen čistého štítu a energie, ale i vědomí a neformální prestiže. Pozoruhodné je, že ČAVU se přes vzdálenost mnoha desetiletí stále dostává uznání jak ze strany významných vědeckých institucí, tak i uměleckých souborů. Nejen Univerzita Karlova, Národní muzeum a Národní galerie, ale i Česká filharmonie a Národní divadlo se přihlašují k jubileu a dodávají mu větší lesk. Přípravný výbor je rovněž zavázán díky Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových.

Krátko před uzavírkou tohoto čísla převzal záštitu nad oslavami 100. výročí České akademie věd a umění prezident České a Slovenské Federativní Republiky Václav Havel a předsednictvo České národní rady. Slova prezidentova listu jsou pro nás nejen projevem důvěry, ale i náročným závazkem.

František Špahel,
předseda výboru pro oslavy 100. výročí ČAVU

Dopis prezidenta republiky

Na žádost předsedy ČSAV pana profesora Otty Wichterleho o převzetí záštity nad jubilejními akcemi ke stému výročí České akademie věd a umění pan prezident odpověděl tímto dopisem:

Vážený pane akademika,

sem potěšen, že mohu převzít záštitu nad tak významnou akcí, jako jsou oslavy 100. výročí založení České akademie věd a umění. Byl bych rád, aby se tosta výročí stalo podnětem a inspirací k další činnosti a napomohlo k tolik potřebnému rozvoji vědy a umění v naší zemi.

Pokud mi to časové možnosti dovolí, rád se zúčastním i slavnostního matinee.

S přátelským pozdravem

Václav Havel

Zahájení činnosti České akademie v Panteonu Národního muzea 18. 3. 1891, přetiskáno ze Světozoru 1891

Vznik České akademie věd a umění

Před sto lety, v počátku roku 1891, prožívala česká země a zejména Praha dny plné vzrušení. V polovině měsíce otvírali za velkého zájmu veřejnosti Jubilejní výstavu, o tři dny později, 18. května, pak vstala první návštěvníky nově postavená budova Národního muzea na Václavském náměstí. Tentýž den byl stanoven také k zahájení činnosti České akademie, jejímž sídlem se stalo právě Národní muzeum.

Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění nebyla první a jedinou institucí svého druhu na území Čech a Moravy. Už v roce 1784 byla založena Královská česká společnost nauk, instituce, jejíž zrod iniciovala skupina osvícenských vědců, a v roce 1818 pak Národní muzeum.

Založením České akademie bylo, po rozdělení techniky v roce 1869 a univerzity v roce 1882, dokončeno vytváření institucionální základny české vědy a prestiž vědecké práce a představitelů vědy začala i v českém světě stoupat.

Představy o potřebě národního vzdělání a její podobě se formovaly prakticky po celou druhou polovinu 19. století. Učelena představa zveřejnil v letech 1861–1863 J. E. Purkyně jako snouben članků pod názvem *Academia*. Purkynův projekt předpokládal vybudování národní akademie pracovního charakteru se 14 vědeckými ústavy. To byla idea, která neměla ve své době analogii na uskutočnění pro značné limity a jiné nároky. Jeho myšlenky, i když nezrealizované, zůstaly natrvalo ve vědomí českých vědeckých špiček a ovlivly vždy v dalších etapách diskusí o vzniku akademie.

V akademii národní vypravuje národ co jeden muž, chápaje se věci vědeckých. I jemu jako podstatě duchovní věda souzna a majetek, jejíž sobě přivlastní, posléze sdělímu v nových vydělání, šel se kochati, šel mezi jinými národy se odlišovat má, není ba na tom dosti, aby se významně odlišoval slatky rojenými, nebo úpravami řádu občanského nebo právním, obchodním a bohatstvím, nebo mustrakými výtvary uměleckými: musí, chtěje úplně obdržeti obraz ducha celého národa, i vědu sobě přivlastiti. To se má, když se nepřibírá sili námi duchovními vědmi i národní akademii.

Jan Evangelista Purkyně, Academia

Jedna z těchto etap nastala po vzniku samostatné české univerzity v roce 1882 a poté v roce 1894, kdy KČSN slavila 100. výročí svého vzniku. Závažnou a věcnou diskusi o potřebě české akademie a způsobu jejího zřízení podnítl právě v polovině 80. let T. G. Masaryk ve vědecké revue *Athenaeum*.

Význam akademie základem občanstva nemohl vykládati. V Němci národové – vedle ředí svých vstředních – akademii sobě a mají, ... a řada akademie ty vědecké práci a organizaci řadit prospěly. Vím ovšem, že na druhé straně akademie mají proslavky, ale vše věcí zvláštností práce jen akademii sobě práci musíme, jako vědu, tu nás činnost její by se postavovala a popřípadě odbočovala, ale napřed ji musíme mít.

T. G. Masaryk, Athenaeum

Diskuse nedospěla k jednoznačným návrhům na řešení, ale nepochybně přispěla k tomu, že se o věc začal s novými podněty zajímat také Josef Hlávka. Tento bouřlivý a energický podnikatel, stavitel a architekt, později velkorysý mecenáš (1831–1908) patřil svým konzervativním zaměřením k stoupencům starořechů, byl to přítel F. L. Riegra. Využíval těchto svých kontaktů i svého vlivu ve Vídni, aby prosadil i na nejvyšších místech svůj záměr: aby se jeho dar 200 000 zl. stal základním kapitálem ke vzniku české akademie.

Rieger mluvil ve vědomí o akademii věd. Mnozí Řechníci byli se svým nátem proti zřízení jejím, ale hláskovali přece pro. Archibiskup Schönböhm byl proti ní, protože věda je nyní profanizována. Ale Hlávka ho oslovil a přemluvil, takže přišel do národa a hláskoval. Celý národ hláskoval jednotně.

Zápisky Marie Černkové-Rizgróvé, 1888

Zřízení instituce i její stanoviny schválil 23. 1. 1890 císař. V témže roce byla jmenováním a volbami členů vytvořena členská základna instituce, která ve svých řadách sdružila v průběhu své existence asi 670 domácích vědců a umělců a navíc téměř 200 zahraničních členů.

Vnitřní členění Akademie a její postavení ve vědě

Úkolem akademie by bylo, aby různé vědecké vynikající síly vědeckých věcí důležitých věcí i národě českém zájme přispěla na rozvoj nauky i umění a uchovála vědu bohatou důležitou činností v národě jen jakobakoli školního působení neb rozdělení. Vše to na prostředek císař a říše, pro něž každý nový pokrok národa českého na druhé osobě jen rozvoj budoucím pramenem tvoří, síly a síly.

Z oficiálního podání Josefa Hlávky zveřejněno novinářem Jiřím Lobkovským 8. 6. 1888

Sobě představy o fungování České akademie se J. Hlávka (za spolupráce A. Brády) podalho vřítu i do statusu nové instituce. Organizačně se dělila na čtyři třídy. První třída sdružovala odborníky ze společenských věd (krumě filologie), druhá patřila širokému spektru přírodních, technických a lékařských věd a do třetí třídy byli vedeni filologové. Čtvrtá třída přisloužela umělcům a vnitřně se členila na výtvorný, literární a hudební odbor.

Věda a umění – toť nepřehlédli dar, kterým jednotlivý národ dává svůj spolek národu lidstvu, zároveň pak nejrozvětlenější, nejdůležitější požitek, kterého sobě dopřátí i národním věm byti, vrchol, jehož dorážaje v existenci své. Jest to oběť jen, na vlastní křiv plápolaje, ná

oběť a zároveň i címei novku centu uvědomuje. Moment národního rozvoje, jenž národě uvědomuje, nímž spíše.

Kadaž národ, kadaž umění koná dvoji úkol: jednak stará se o kulturu rozvoj národa svého, jednak chce svou práci, svým výzkumem neb výtvornou plápní ke lidem, kterým národ jeho skládá do pohledu vědeckého lidstva. Úlohy ty se vzájemně pronikají, nepříteli se jedna druhé, přece však je dobře při rozložení obou je od sebe rozlišovat.

August Seydler, Athenaeum, 1890

Česká akademie věd a umění zveřejňovala práce svých členů i jiných vědeckých pracovníků, finančně podporovala vydávání prací i u jiných nakladatelů, domáci i zahraniční studijní ústy. Každoročními cenami odměňovala významné umělecké i vědecké výkony. Pracovní komise, zřizované zejména společenskou vědními ústami, pomáhaly řešit úkoly, které bylo možné zvládnout jenž kolektivní spoluprací. Zvláštěho lesikografické komise III. třídy byla zřizována v roce 1911 Kancelář Slovníku jazyka českého, z něž v roce 1946 vznikl Ústav pro jazyk český.

V průběhu svého období činnosti ČAVU (do roku 1914) profilovaly zaměření jednotlivých tříd výrazně osobnost, v prvé třídě estetik O. Hostinský, ve funkci sekretáře II. třídy a později generálního sekretáře ČAVU vynikal chemik B. Rayman. Také ve třetí třídě se ještě před první světovou válkou začali prosazovat špičkoví pracovníci, mezi nimi filologové Josef Král a Josef Zubaty.

Josef Hlávka (1831–1908), busta J. V. Myslbeka (z 90. let 19. stol.)

V meziválečném období se organizační struktura Akademie zásadně nezměnila, a to ani v období reformního úsilí v letech 1917–1923, kdy podnikli technici pokus o založení zvláštní třídy pro technické vědy a kdy byly přijaty nové stanovky umožňující zakládat specializované ústavy.

Po omezení činnosti za protektorátu zahájl rok 1945 nové možnosti rozvoje. ČAVU připravovala návrhy na vlastní reorganizaci. Její součástí bylo i zřízení nových ústavů – pro jazyk český (1946), pro matematiku (1946), pro českou literaturu (1948). Přípravy na založení dalšího ústavu – pro atomovou energii – v roce 1945 znamenaly střet s vládou, resp. s vedením KSČ. Ústav byl zejména zástupcem V. Tykaly, sekretáře ČAVU, uveden v život teprve po přelomání laby oběti. Systém represivních opatření proti Akademii se začal uplatňovat od února 1948, postihl zejména publikační činnost a směřoval k izolaci instituce i jejího členstva. Bylo zřejmé, že nová Československá akademie věd, jejíž zřízení se dostalo již roku 1946 do vládního programu, má vyrást na jejím základě. K tomu účelu byla roku 1950 vytvořena v rámci Ústředí vědeckého výzkumu soustava sedmi tzv. ústředních vědeckých ústavů.

Prezidenti (předsedové) České akademie věd a umění

Josef Hlávka	1890–1908
Antonín Kanda	1908–1914
Karel Vrba	1914–1922
Josef Zubatý	1923–1931
Josef Bohuslav Foerster	1931–1939
Josef Susta	1939–1945
Zdeněk Nejedlý	1945–1952

Hmotné zajištění České akademie

Česká akademie věd a umění byla po finanční stránce zajišťována ze tří zdrojů. Kmenové jmění Akademie, tvořené především Hlávkovým věnováním a dalšími převážně drobnějšími dary na její zřízení, dosáhlo v devadesátých letech asi 290 000 zř. od roku 1900 to bylo 580 000 korun, a dále se již podstatně neměnilo. Svými úroky ve výši okolo 10 000 zř. ročně přispívalo k vylepšování finanční situace. Hlavním zdrojem příjmů se v období vzniku instituce staly zemská a státní subvence. První z nich ve výši 20 000 zř. (od roku 1900 to bylo 40 000 K) byla vyplacena do r. 1909, druhá z počátečních 16 000 zř. roku 1895 vystoupila na 20 000 zř. a byla vyplacena až do roku 1918. Kromě toho byly po řadu let získávány od země i státu dosaz. značné prostředky zejména na vydávání Souboru památek historických a uměleckých.

Mimořádnou nám připadá na mysl, kadež zástupci České společnosti a nějakým důstojným darem k Akademii?

Z redakčního článku v Čas, 1899

Po roce 1918 příjmy Akademie z veřejných prostředků rychle stoupaly až asi k půldruhemu miliónu Kč v roce 1923, ale pak docházelo k poklesu zhruba na 500 000 Kč v polovině třicátých let. Je třeba přitom brát v úvahu, že poměr předválečné rakouské koruny ke koruně československé se okolo roku 1930 odhadoval na 1 : 10 až 1 : 12. Zvlášť tíživým oběhem i z hlediska příjmů bylo období nacistické okupace a pak léta 1945 a 1946.

Dalším zdrojem příjmů, v podstatě však také jen doplňkovým, byly dary a odkazy soukromníků. Z nich vznikaly fondy nebo nadace, jejichž úroky bývaly určeny na podpory a ceny buď pro vědu či umění jako celek, nebo jen pro jednotlivé disciplíny nebo úkoly. Mezi těmi Akademii byly přorádně přisuzovány inteligence, zejména profesori vysokých i středních škol, advokáti, lékaři apod. Před první světovou válkou se vyplácely podpory a ceny z desítek fondů, z nichž k nejvýznamnějším patřily fond MUDr. Josefa Šichy k podpoře lékařských věd a fond Julia Zeyera, v jehož Bibliotéce vycházely prvotiny závažných spisovatelů a básníků. Za první světové války přibyl mj. fond Antonína a Marie Wiesňovských, zřízený k povzbuzování vědeckých objevů a technických vynálezů. Koncem roku 1938 při Akademii existovalo na 70 fondů v celkové hodnotě přesahující 9 miliónů Kč. Mezi nimi byl i fond JUDr. Leopolda Katze, z kterého se v letech 1931–1939 každoročně udržovala cena ve výši 50 000 Kč za vynikající výkony v oboru výtvarného umění.

Po smrti Josefa Hlávky roku 1908 vstoupilo jako samostatná právnická osoba v život Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových s kapitálovým základem asi 5 a čtvrt miliónu K. Z jeho ročních výnosů připadalo Akademii 33,5 %. Výnos Nadání, stejně jako ostatních předválečných fondů, po roce 1918 klesl v důsledku poklesu reálné hodnoty koruny a nekonce měnová rekona z r. 1945 kladně hospodařící Akademie rozvrátila nadobro.

Publikační a podpůrná činnost České akademie

Činnost Akademie významně rozšířila publikační základnu české vědy a přispěla k vyvíjení širší vědecké obce u nás. Počátní část produkce byla určena na výměnu anebo na dary školám, institucím či jednotlivcům. Česká akademie si získala v této sféře činnosti největší zasluhu ve čtvrtstoletí před první světovou válkou, kdy se stala hlavním vědeckým vydavatelským střediskem. V meziválečném období, kdy většinou literatura postupně pronikala do vydavatelských plánů soukromých nakladatelů a kdy se zmenšily finanční možnosti Akademie, význam její editiční činnosti poklesl.

Za dobu svého trvání vydala Akademie celkem 1311 svazků vlastním nákladem, jiným nakladatelům seřídila dalších 286 svazků, mezi nimi něž své nejobjemnější a nejvýznamnější díla. Příruční slovník jazyka českého, které začalo vycházet po sešitech roku 1935 a bylo ukončeno 9. svazkem v roce 1957, jímž významnou publikací svého druhu byl jubilejní Památník (k 50. výročí panování císaře Františka Josefa): Vědecký a umělecký rozvoj v Národě českém 1848–1893.

Základní publikační řadou všech vědeckých tříd byly Rozpravy. Společnostskými třídami tisily jako samostatné svazky Rozpravy drobnější a jen výjimečně větší monografie. Přírodovědecká třída vydávala každoročně Rozpravy obsahující až 40 drobných studií. Kromě Rozprav vydávaly jednotlivé třídy zvláštní tematické řady, např. soubory pramenů nebo vysokoškolské příručky, hazené do Encyklopedie přírodní věd.

Bulletin international, vydávaný od r. 1895, měl mezi publikacemi ČAVU ojedinelé postavení. Zveřejňoval cizojazyčné souhry nebo zkrácené texty prací tiskárných působící v Rozpravách II. třídy. Publikační aktivitu vyvíjely i jednotlivé pracovní kumise Akademie. Jejich poč. vycházely např. prameny českého hruzi náboženského ve 14. a 15. století s díky etnografické Archeologické komisi vyšel v 55 svazcích dodnes oceňovaný Soubor památek historických a uměleckých.

Literární odbor IV. třídy zpřístupnil v českých překladech velké množství děl světové literatury. Největší význam měl Sborník světové poezie, založený již v. 1891 J. Věrníčkým, a soubor dramát W. Shakespeara v překladech J. V. Šladka a později i překlady Moliérových děl. Původní literární práce mladých autorů vycházely v Bibliotéce fondu J. Zeyera či R. L. Nováka.

„Hlávka rozdíl, že svého odměňování literární a umělecké zasluby, hledání k dluhu již dříve vykonávají. Ty to máme, máme rád, že to máme – hlávka – máme dává zate na něco jiného. Chci podporování vyžadování

Wielblův dům na Václavském náměstí č. 792 / II. ústředí České akademie

smí síla, kdejsi Friedrich věděl, jak je ležká zít, a chtěl předtím pomáhat."

Ze vzpomínek Antonína Klüverského

Vědeckou a uměleckou aktivitu podporovala Česká akademie také udělováním výročních cen, podporami a cenami z jednotlivých fondů či udělením stipendií. Ceny ČAVU byly až do roku 1920 nejvýznamnějším veřejným oceněním českých spisovatelů a umělců. Za svá díla je dostali v průběhu let jak vědci, např. J. Heyrovský, K. Engliš, L. Niedert, R. Němec, J. Jakubec, J. Janošík, B. Hrozný, tak umělci ze všech oborů, mj. z hudebních A. Dvořák, Z. Fibich, J. B. Foerster, L. Janáček a B. Martinů, z výtvarníků M. Alš, J. Březek, E. Filla, E. Ženíšek, z literátů K. M. Capek-Chud. J. Durych, F. Halas, J. Havlíček, A. Jirásek. Několikrát získal cenu i básník J. S. Machar, který se jako satirik utazoval ani před knížkou Akademie.

"Převně blaže děleť znát svjazyk svých zameritěných, stave se dšavjstje, uměle všim seš a ovno, něč se pak: „Co je to?" nad jasnou takovým zepřid, byse se nepěti sít: „K čemu, kolopak to jen by?"

Zahraněční styky České akademie

„Musíme mít revue vědeckou v řeči světové, a fekněme zrovna německou, nějakou Böhmische Revue. V německé té revue obšavoval bychom světu, co skutečně máme dobrého ... Budou-li pak práce vzděny, postarají se cizinci o jejich překlady a vědecké naší zřistavou takto ve styku se světem vědeckým ... Böhmische Revue vydávala by Česká akademie a stávala by se o její rozšíření ...“ Tak uvažoval již v roce 1885 v první etapě diskusi o nutnosti vzniku české akademie T. G. Masaryk, jemuž šlo o co největší zapojení české vědy do mezinárodního kontextu. Stanovy České akademie z r. 1890 vymezovaly úkol instituce mnohem širším. V meš se kladl spíše důraz na posílení záležitostí do světové vědy a kultury. Zahraněční kontakty České akademie, i když se s ohledem na její možnosti nemohly rozvíjet do šířky, byly později tím, že napomáhaly k překonání jednostranné závislosti české vědy na vědě německé.

Jednou z forem kontaktu se zahraničím byly výjevy významných osobností světové vědy za zahraniční člery. A tak se činností ČAVU mohlo zřistavit téměř 200 vědců a umělců, mezi nimi Marie Curie, D. I. Mendělejev, E. Denis, H. Pirenne, S. Lagerlöfová, G. B. Shaw a H. Sienkiewicz, J. Plešák, A. Rodin i I. Stravinskij.

Trvalou formou styků se zahraničím byly studijní cesty, na něž jednotlivé třídy přispěvaly buď ze svého základního jmění, nebo z výnosů jednotlivých fondů. Některé z cest byly finančně tak náročné, že se po jejich uskutečnění prostředky jednotlivých tříd stěhovaly (např. cesta A. Müllera do Malé Asie v l. 1908–1909, obdobná situace se opakovala při finančních cestách B. Hrozného v r. 1924).

Za existence Rakovska Uherska Česká akademie renezovala hlubší organizovanou spolupráci se zahraničím nebo mezinárodními vědeckými institucemi. Čle se sice vyměňovaly publikace, byl pokus o sblížení s Akademií věd v Krakově, ale konkrétní vědecké říhny manevry nebyly. Jednalo se dokonce o vytvoření Svazu slovanských akademí, ale tato myšlenka nebyla realizována pen roznamité překážky ani před rokem 1914, ani po válce, když byla v modifikované podobě ošverna.

Po roce 1918 napomáhala ČAVU ke vzniku Československé národní rady badatelské, která se konstitovala rokem 1924 a do značné míry přejímala úlohu organizátora vědeckých styků se zahraničím. Reálné výsledky měl vstup ČAVU do Mezinárodního svazu akademí v roce 1919. V rámci tohoto programu této mezinárodní organizace začala ČAVU připravovat slovník středověké latiny, při němž se rozhodujícím způsobem uplatňoval Bedřich Ryba, soupis antických věd na našem území a také mapu římského impéria. Dlouholetým reprezentantem ČAVU v tomto svazu byl Vilém Tille.

Jinou využitnou formou spolupráce byly od poloviny 20. let do roku 1933 pobyty v přímořské biolo- gické stanici Villefranche sur Mer, kterou se podařilo

díky aktivitě přírodovědecké třídy po několika jiných pokusech pronajmout.

ČAVU po celé období své existence vysílala své zástupce také na mezinárodní vědecká zasedání a kongresy. Velký význam měly tyto cesty jak v počátcích činnosti ČAVU, tak po roce 1945, kdy byly v podstatě jedinou možnou formou, jak pomocí osobních styků navazovat vážnou přerušené kontakty a získat přehled o nových vědeckých výkumech. S takovým cílem vyjžděl např. V. Trkal, jeden z iniciátorů vzniku Ústavu ČAVU pro atomovou energii, š V. Hlavatý, který ve své zprávě z pobytu v USA v roce 1946 uváděl: „Ne stave prospět pokud možno mezinárodnímu postavení české vědy snažil jsem se ... nabízet studijní možnosti pro naše mladé odborníky. Podařilo se mi získat u profesora Oppenheimera v Berkeley a profesora Müllikana v Los Angeles výslovný a závazný slib, že do svých laboratoří na moje doporučení přijmou po jednom ze zájemných universitních absolventů.“

Normální vývoj ČAVU skončil v roce 1939: politická i hospodářská situace v následujícím období změnila rozhodující měrou charakter její činnosti. Poslední v první řadě její zahraniční kontakty.

Prostředky a síly ČAVU pro navázání a udržení zahraničních kontaktů nebyly nikdy jediným poutem české vědy se světem, ale byly – zvlášť v první období její činnosti – poutem významným.

ČAVU – ČSAV: Otázka kontinuity a diskontinuity

V pondělí 17. listopadu 1952 v 10 hodin zasedly v Národním divadle hmyzy, jímž začal program slavnostního vyhlášení ČSAV. Jako první promluvil bývalý prezident České akademie věd a umění a nastupující prezident ČSAV Zdeněk Nejedlý. Projev přelomil předseda vlády A. Zápotocký, pozdější dopis zaslal prezident K. Gottwald. V předání zasedlo prvních 52 členůvostých akademiků a 43 budoucích prvních členů – korespondentů ČSAV. Z tohoto počtu bylo 51 osob z řad profesorů nebo docentů Karlovy univerzity, 21 z České vysoké školy učení technického a 18 z dalších vysokých škol. Vedle Z. Nejedlého přešlo do nové ČSAV v roce 1952 celkem 43 členů ČAVU (z celkového počtu 140 členů I–III. tř.) a 43 členů KČSN (z celkového počtu 187). Česká akademie ČAVU a KČSN byla ovšem z velké části identická. (Do roku 1968 bylo mezi členy ČSAV 59 členů ČAVU a 69 KČSN.) Analogickým způsobem lze dokázat kontinuitu dalších vědeckých institucí, např. Československé národní rady badatelské a Masarykovy akademie práce.

„ČSAV je nejvyšší vědecká instituce republiky Československé, vzniklá přebudováním Královské české společnosti nauk, založené r. 1784 a České akademie věd a umění ...“ Zákon č. 52/1952 Sb.

V této době spatřila ČSAV významnou a čistou neocenitelnou úlohu: dala možnost práce řadě vyniklých vědců, kteří po r. 1948 byli nuceni opustit své fakulty. Je pravda, že mnozí z asylantů byli zařazeni jako pouzí „odborní pracovníci“, že měli posléze i potře s přiznáním hodnosti DrSe a že možnosti jejich styků se zahraničím byly omezeny.

Dne 25. 4. 1968 podepsalo jednáček bývalých členů ČAVU a KČSN tzv. protestní rozklad žádající nápravu říhiv osobních a nápravu celkovou. Úvodní odstavec se odvolává na kritické projevy akademiků Průbka a Wichterleho, na řadu pasáží z projevu akademika Šorma a dalších na valném shromáždění ČSAV v dubnu 1968. Vedení ČSAV dopis velmi seriózně projednalo, ale terpe po dalších 21 letech může nové vedení Akademie opřevodě oslovit a spíše jeho hlasitě postulovat: aby věda „byla těž mřovni institucí, nepostradatelnou složkou duchovního života, kontrolou vážnosti, s níž daná společnost pojímá potřebu pravdy.“

Nejen ve statistice členů či pracovníků ČSAV z řad bývalých členů ČAVU a KČSN, ale především z výslovných jejich vědeckých prací působení a vlivu v ČSAV můžeme vidět dostatečně pádné důkazy pen tvzení, že v daných podmínkách existovala do jisté míry kontinuita ČAVU a KČSN i po r. 1952. Je úlohou historiků posoudit poměr důkazů pro kontinuitu i pro částečnou diskontinuitu v určitých oblastech, je

úlohou všech pracovníků ČSAV prokázat, že její nejlepší tradice a ideály jsou živé a životně pokračují.

* * *
* * *
* * *
* * *

Československá akademie věd připomíná jubilem České akademie věd a umění následujícími akcemi: „Přehledový cyklus „Sto let České akademie věd, a umění“ na filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dnech 28. 3., 4. 4., 11. 4., 18. 4., 25. 4., 2. 5., a 16. 5. vědy 16.40 hod.

13. 5. vědecké zasedání „Přirodovědy a techniky v ČAVU“ v Národním technickém muzeu. Pořádají Čst. společnost pro dějiny věd a techniky, Ústav pro teorii a historii věd ČSAV a Národní technické muzeum.

16. 5. výlet do Lužan, síla Josefa Hlávky, zakladatele a nosce ČAVU. Pořádá Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových.

17. 5. v 10.00 vernisáž výstavy „Sto let od zahájení činnosti ČAVU v Národním muzeu. Výstava první 5 týdnů.

ve 13.00 recepcce pro řestné hosty předsedy ČSAV akademika Otta Wichterleho ve vile Lanna

ve 14.00 vědecké zasedání „Věda, umění, perize, aneb řesti mecenáři od konce 19. století“ ve vile Lanna ve 20.00 „Umění a věda“, sálen Lyry Pragensis v hale- vě ČSAV na Národní 3

18. 5. v 10.00 slavnostní laučební matně v Národním divadle.

22. 5. v 19.00 koncert České filharmonie na počest jubilea ČAVU z děl A. Dvořáka, E. Chopina a B. Bartůka ve Smetanově síni Obecního domu, diriguje Jiří Běloháček.

23. 5. v 19.00 slavnostní představení v Národním divadle na počest jubilea ČAVU, na programu opera A. Dvořáka Rusalka, která r. 1901 obdržela výroční cenu ČAVU.

30. 5. v 16.30 literární předvečer z děl členů IV. třídy ČAVU v síni Boženy Němcové v Památníku národního písemnictví na Strahově.

Jubilem. řislo připravilo Dr. Magdaléna Pokorná s kolektivem pracovníků Ústředního archivu ČSAV.

Vedoucí redaktor: Dr. Miroslav Šemík.
Redaktor: Dr. Dana Kašáková, ČSc., Národní 3, Praha 1, tel: 22 88 63
Foto: Jiří Píchař * Typo: Jaroslav Drošák
Sazba: SJPVL, Academia Praha
Tisk: Academia Praha
Číslo 11, vřekně 18. 4. 1991

ČESKÁ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ PO STU A DVACETI LETECH (1891–1991–2011)

Príznačným rysem moderní společnosti je touha po poznání a současně i úsilí toto poznání sdílet a efektivně šířit. Zájem o vědecké poznání světa i jeho minulost nemusel ovšem vždy odrážet hluboké znalosti, prosazoval se ale jako fenomén, který poutal pozornost, a nejen to, stimuloval intelekt a přispíval ke vzniku vědeckých komunit. Věda se pěstovala tradičně na univerzitách, osvědčenou platformou badatelů zůstávala i korespondence (tzv. „republiky učených“) či od dob osvícenství stránky vybraných časopisů.

Z humanistických kořenů vyrůstaly soukromé učené společnosti, sbírkotvorná činnost se soustřeďovala tradičně v muzeích. Na území habsburské monarchie – stejně jako po celém vzdělaném světě – vznikaly také vědecké instituce neuniverzitního typu od poloviny 18. století (Societas incognitorum v Olomouci či filozofické konsenzy na pražské univerzitě); tou, která měla již rysy akademie věd, se ovšem stala až pražská Soukromá společnost nauk (známá později jako Královská česká společnost nauk), jejíž počátky datujeme do poslední čtvrtiny 18. století.

V průběhu 19. století prošla česká společnost zásadními změnami, které se promítly do vzdělanostní úrovně obyvatel a prosazovaly se i do vědeckého života: dotvořila se struktura středoškolského systému, houstla síť odborných spolků, vznikala specializovaná nakladatelství, rozdělily se i vysoké školy. Jedním ze sebevědomých projevů české vzdělané elity i potvrzením její prestiže se stalo úsilí o vytvoření národní badatelské instituce – akademie věd. Při úvahách o jejím budoucím profilu se mohli její příznivci inspirovat koncepcí J. E. Purkyně (1864): ten uvažoval o samosprávné svobodné instituci nabízející pracovní podmínky pro svobodné bádání. Akademický stát v jeho pojetí měl doplňovat stávající strukturu politickou

a církevní. Měl být také solidně finančně zajištěn, protože „kdo tady skrbí, sám sebe k nižšímu stupni odsuzuje“. V době jednání o dvacet let později – zda má akademie vzniknout a jakou má mít podobu – postavil tuto otázku jako problém hodný veřejné odborné diskuse T. G. Masaryk. V revui *Athenaeum* vystihl danou situaci ve stati *Jak zvelebovati naši literaturu naukovou* lakonicky i kategoricky: „Nemylme se! České vysoké školy bez české akademie jsou nemožny.“ Jeho představy sice tehdy nedošly naplnění, ale budoucí architekti české akademie a její organizátoři se s ní mohli i v budoucnu konfrontovat. Byla to představa takové instituce, která by svou publikační a podpůrnou činností pomáhala vysokým školám při plnění jejich vědeckých a pedagogických cílů.

Masarykovy názory v zásadě podpořil, ale v jednom směru výrazně revidoval historik Antonín Rezek. Vysvětlil, že nelze očekávat, že by česká akademie mohla povstat na základě celonárodních sbírek nebo darů mecenášů (o tom uvažoval již o řadu let dřív vlastenecký farář Filip Čermák Tuchoměřický). Ani stát nebude její zřízení plně podporovat. Za těchto okolností nezbyvá – protože akademii mít musíme, v tom se s Masarykem Rezek shodoval – než usilovat, aby byla vytvořena z Královské české společnosti nauk (KČSN). Ovšem situaci, v níž akademie (jako Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění) vznikala, určovaly politické poměry osmdesátých let 19. století a osobní nasazení a finance Josefa Hlávky.

Tento úspěšný stavitel a architekt, spjatý s konzervativními politickými kruhy, poté, co prošel těžkou životní zkouškou, zasáhl – znovu v životní síle – do českého vědeckého a uměleckého prostředí. Stal se vlastně vykonavatelem své dříve sepsané poslední vůle a rozhodl se tak sám uskutečnit to, o čem v době vážné nemoci předpokládal, že budou vykonávat jiní. ČAVU byla institucí, která stejně jako bruselská či záhřebská sdružovala pod jednou střešou – byť nikdy ne svou – vědy a umění, a to ve čtyřech

Josef Zubatý (vpravo), prezident ČAVU (1923–1931), a Jan Bedřich Novák, gen. sekretář (1929–1933), u prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka v r. 1929.

FOTO: MASARYKŮV ÚSTAV A ARCHIV AV ČR

třídách. Finance získávala jak ze státních, tak ze zemských zdrojů. Co je ale podstatné: po Hlávkově vzoru tu vznikaly fondy a nadace. Celkem jich vzniklo 74 a 20 se ještě připravovalo. Byly určeny k různým typům podpor, odměn či zaměřeny na financování konkrétních projektů. Vznikaly jako odkazy nebo dary jednotlivců (opravdu velký podnikatel kromě Hlávky byl mezi nimi snad jen Antonín Wiehl). Zajímavé je, že existovaly i fondy vzešlé z výtěžku sbírek přátel, žáků a spolupracovníků na počest jubileí významných představitelů české vědy (Josefa Zubatého či J. V. Daneše). Oslavenci sami, jako v případě J. Zubatého, přispěli nejvíc...

Struktura vědeckých institucí se v době meziválečného Československa diferencovala. Vznikla totiž Masarykova akademie práce, Československá rada badatelská, Slovanský ústav a Orientální ústav, ale např. i Pražský lingvistický kroužek; ČAVU tak získávala velkou konkurenci. ČAVU i KČSN, tedy instituce široce oborově ukotvené, se po celou dobu své existence opíraly o členskou základnu tvořenou zejména z vysokoškolských profesorů (a pedagogů). Např. v poválečném třiletí (1945–1948) z tehdejších 159 členů ČAVU jich 154 učilo na vysokých školách, z toho 99 na Univerzitě Karlově, 19 v Brně a další na ČVUT. Mnozí učili kromě svého hlavního úvazku i jinde (bylo jich okolo 20), mnozí z nich zastávali významné fakultní či univerzitní funkce včetně rektorské.

Obě zmíněné instituce nabízely prostředí pro prezentaci výsledků (přednášky, diskuse, následně publikace), pro navazování tu- i cizozemských kontaktů. Díky nim se otevíraly možnosti pro spolupráci na rozsáhlých a dlouhodobých projektech; z filologických oborů je třeba zmínit Kancelář Slovníku jazyka českého (1911) pro vznik (budoucího) *Příručního slovníku jazyka českého* (vycházel od roku 1935), ČAVU měla na starosti také např. vydávání *Soupisu památek archeologických a místopisných*, ale i prací lékařských

**Zasedací síň
České
akademie věd
a umění
v Národním
muzeu, 1929**

FOTO: MASARYKŮV ÚSTAV A ARCHIV AV ČR

a přírodovědných. Cenami a odměnami ČAVU podpořila mnohé projekty; konkrétně vyzdvihneme, že v r. 1925 získal Jaroslav Heyrovský, náš jediný dosavadní nositel Nobelovy ceny za vědu, 4500 korun na sestavení polarografu. Nesporným přínosem obou institucí byla snaha prezentovat výsledky české (československé) vědy v zahraničí. Konkrétním projevem bylo vydávání *Revue des Travaux scientifiques tchécoslovaques*, která měla přinášet cizojazyčná resumé z českých vědeckých prací, a to ve dvou řadách podle svých tříd. Obdobným projektem, byť úzce tematicky zaměřeným, byly *Collection of Czechoslovak chemical communications*, ale především dlouhodobě budovaná všestranná mezinárodní spolupráce s vědeckými pracovišti, jejíž nejoceňovanější stránkou zůstávala výměna publikací, které směřovaly do vzdělaného světa. Obě instituce měly co nabídnout – ČAVU vedle periodik vydávala i samostatné publikace, jichž bylo na 1200. Jako redaktorku *Českého časopisu historického* mě těší, když se mnohé tyto práce dodnes citují, a tak podle dnešní metodiky současní autoři vlastně zvyšují citační index dávno zesnulých na slovo vzatých odborníků... Z uměleckých publikací vydávaných příslušnou třídou ČAVU připomeňme alespoň Sládkovy překlady díla Williama Shakespeara či Moliéra. Původní beletristickou tvorbu umělecká třída ČAVU nepodporovala, na to Hlávka při zakládání akademie dohlédl, na druhou stranu měl ale i zásluhu např. na tom, že básník Julius Zeyer učinil v poslední vůli dědičkou právě ČAVU, a tak vznikl fond na podporu vydávání básnických prvotin.

Oporou české vědecké obce se ČAVU (ale i KČSN) stala po uzavření vysokých škol za protektorátu. Tehdy i za stísněných podmínek umožnila díky práci ve svých komisích profesionálně (i finančně) přežít některým svým členům; ti mohli po určitý čas čerpat z jejích knihoven, pokračovat v rozpracovaných projektech, připravovat svá díla (a v omezené míře je i publikovat), ale také zprostředkovávat poznání některým z mladých, jimž bylo vysokoškolské posluchárny násilně uzavřeny a jimž hrozilo totální nasazení. Historik a univerzitní profesor Josef Šusta jako tehdejší prezident ČAVU zůstal do dneška symbolem této kapitoly z dějin akademie, doby, jíž nemohl vzdorovat, a proto se jí obětoval. V lednu 1939 přijal volbu prezidentem a svou instituci provedl válečnými lety za cenu toho, že nesvolával valná shromáždění, která by musela vydávat loajální prohlášení, při podpisu určitých dokumentů na sebe bral tento úděl sám a nenechal je dalším funkcionářům spolupodepsat. Mnohému se nevyhnul, ale střípky naděje v lepší budoucnost vtělil tehdy do své velké práce o Karlu IV. i do svých tehdy psaných vzpomínek.

O nové podobě organizace vědy a vědeckých institucí se uvažovalo, diskutovalo i jednalo hned po osvobození. Podobu těchto programů výrazně ovlivnil tehdejší ministr i Šustův nástupce Zdeněk Nejedlý. Promítly se – jako idea jediné akademie věd – také do Budovatelského programu KSČ z roku 1946, ale

nestaly se v tehdejší předúnorové politické situaci prioritou. Samy vědecké instituce tehdy podaly návrhy na svou reorganizaci, kde mohly, provedly změny (vznikly ústavy při ČAVU ovšem s odvoláním na to, že tuto možnost nabídly již stanovy z roku 1923). Ztotožnit se s radikálními změnami, jak je nastiňoval Budovatelský program, však tehdejší členové obou institucí ve své většině nemohli. Přípravy na zřízení Československé akademie věd probíhaly intenzivně až od konce roku 1951, kdy k tomuto účelu vznikla Vládní komise pro vybudování ČSAV. Činnost ČAVU, stejně jako dalších dosavadních vědeckých institucí, které se cítily připravovanými kroky ohroženy, se právě v této době výrazně aktivizovala. ČAVU i KČSN, které si shodou okolností právě v roce 1951 mohly připomínat zahájení své činnosti, představily svou minulost jednak výstavami pro veřejnost, jednak zprávami pro ministerstvo a KČSN i cyklem později publikovaných přednášek. Pod tlakem událostí se zástupci vědeckých společností rozhodli navázat společná jednání, na nichž by představili svůj postoj k reorganizaci vědeckého života. K dohodě dospěli v polovině dubna 1952 a zformulovali společný Návrh na reorganizaci československého vědeckého života. Je třeba ocenit, že setrvali na zásadách svobody vědy a samosprávy vědeckých institucí.

ČAVU zůstávala pro mnohé bývalé členy milou vzpomínkou na vlastní počátky vědecké práce, především ale renomovanou institucí s rozsáhlými mezinárodními kontakty, s pravidelnou publikační činností i nezpochybnitelnou kompetentností a tradicí. Z povědomí českých vědců se neztrácela ani po svém zániku a při první možné příležitosti na jaře 1968 se jí svým tzv. protestním rozkladem z 25. dubna 1968 pokusili poslední ze zbývajících členů (KČSN a ČAVU) znovu veřejnosti připomenout.

Toto ohlédnutí v souvislosti s výročím zahájení činnosti ČAVU (v květnu 1891) a za dvacet lety, která uplynula od jubilejních oslav v roce 1991, připomíná *Akademický bulletin* i přetištěním tehdejšího čísla. Může být výzvou, abychom krátce připomněli, jak se posunul výzkum dějin ČAVU od zmíněného roku 1991, kdy byly k dispozici mj. práce Jiřího Berana včetně jím zpracované edice dokumentů k počátkům této instituce, kdy inventář zpřístupnil její rozsáhlý fond a Josef Levora a Alena Šlechtová vydali Seznam členů ČAVU.

Příležitostí k ohlédnutí představuje také aktuálně vydaná kniha *Bohemia docta*, populárně naučná práce, která mapuje vývoj institucí zabývajících se mimouniverzitním pěstováním vědy v českých zemích, což vystihuje i její podtitul *K historickým kořenům vědy v českých zemích* a chronologické vymezení (1747–1992). Právě v pasážích věnovaných ČAVU ukazuje, jak byly zúročeny nedávné výzkumy o působení Josefa Hlávky (Jiří Pokorný; ten je navíc autorem monografie *Odkaz Josefa Hlávky*, Praha 2005, druhé vydání 2008), o existenci ČAVU za druhé světové války či o jejím finančním hospodaření (Vlasta Mádlová).

Dnešní badatelé se mohou opřít také o další tituly. Již v souvislosti s jubileem připomínaným v roce 1991 vyšel sborník příspěvků z přednášek tehdy proslovených na Filozofické fakultě UK v Praze a následně na konferenci *Věda – výzkum – peníze: Jiří Pokorný a Jan Novotný (eds.) – Česká akademie věd a umění 1891–1991*, Praha 1993. Na přelomu tisíciletí vycházely jako součást projektu *Věda v českých zemích ve 20. století*, který je spjat se jménem Antonína Kostlána, sborníky, jejichž první ročníky přináší i studie k dějinám ČAVU, resp. jejich jednotlivých pracovišť a významných osobností: *Věda v českých zemích za druhé světové války*, Praha 1998; *Věda v Československu 1945–1953*, Praha 1999. Tento projekt je současně konkrétním svědectvím efektivní spolupráce akademického Archivu s Archivem – Ústavem dějin UK v Praze. Některá akademická pracoviště (Ústav pro českou literaturu) se k počátkům své existence spjaté s ČAVU přihlásila i monografickými výstupy (např. *Rok 1947. Česká literatura, kultura a společnost v období 1945–1948*, Praha 1998).

Minulých dvacet let přineslo také nové téma, úzce navázané na dějiny ČAVU, totiž výzkum úlohy Společnosti pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách, která vznikla jako bezprostřední reakce na vznik ČAVU ještě v roce 1891 (Alena Míšková). Dalším příkladem výzkumu, tentokrát i v mezinárodním středoevropském kontextu, je bádání o mecenášských aktivitách inspirované působením Josefa Hlávky (Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná, Tomáš W. Pavlíček et alii, *Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in 19th and 20th Century in the Central Europe*, Praha 2010).

Přes věcný přínos dosavadních výzkumů a vzrůstající počet bibliografických záznamů, k nimž přispívají a přispívají nadále též vědecké časopisy, které jsme v tomto článku nemohli zmínit, zůstávají i do budoucna mnohé podněty k vědeckým rozpravám a mezioborovým diskusím, jako např.: Jaké byly vztahy mezi vědeckými společnostmi a státy, v nichž fungovaly? Jakou podobu měly vztahy mezi vědeckými společnostmi a veřejností a jak se proměňovaly? Jak byly kdy vědecké instituce financovány? V tom nejobecnějším i mezinárodně nejotevřenějším hledisku dokonce: Jak psát v budoucnu dějiny vědy? Jak psát dějiny jednotlivých vědeckých institucí? Výzkum více než šedesátileté historie České akademie věd a umění k tomu může bezesporu poskytnout mnoho příležitostí. ■

MAGDALÉNA POKORNÁ,
Historický ústav AV ČR, v. v. i.

K zamyšlení nad institucí mecenátů a jeho fungováním v širších geografických i časových souvislostech inspirovalo autory publikace výročí úmrtí Josefa Hlávky v r. 2008.

PRVNÍ KRŮČKY AKADEMICKÉH A JEJICH AKTUÁLNÍ ODKAZ

Čtenář současného, obsahově i formálně bohatého a profesionálně vedeného Akademického bulletinu by jistě nevycházel z údivu, kdyby vzal do ruky exemplář jeho přímého předchůdce, Bulletinu Československé akademie věd z doby před 21 lety. Tvořily jej dva nebo čtyři listy formátu A4, potištěné drobným a nepříliš úhledným tiskem, sem tam oživené nezřetelnou černobílou fotografií. Také obsah odpovídal jeho nanejvýš skromné formě: sestával především ze zpráv o jednáních, textů usnesení celoakademických orgánů a krátkých informací o důležitých událostech v Akademii věd a československé vědě. Přes tento poněkud skličující první dojem by však držel v ruce tiskovinu, která ve své době sehrála v životě Akademie významnou úlohu a nemalou měrou přispěla k její integritě, k nalézání správné cesty dalšího vývoje a k překonání mnohých překážek, jež jí stály v cestě.

Jak známo, rozvinul se již v poslední dekádě listopadu 1989 v tehdejší Československé akademii věd bouřlivý proces, směřující k zásadní demokratické transformaci Akademie, k novému uspořádání celého našeho vědeckého života, k nápravě škod a křivd, které jednotlivým vědcům i celým kolektivům vědeckých institucí způsobil komunistický režim, k rychlému provedení personálních změn, jež byly pro naplnění těchto cílů nezbytné, a k řešení bezpočtu dalších aktuálních úkolů.

Hlavním nositelem tohoto procesu se stalo na jedné straně Koordinační centrum občanských aktivit ČSAV, jež se v prosinci 1989 přetvořilo na Komoru volených zástupců pracovišť ČSAV. Ta

již od mimořádného zasedání Valného shromáždění členů ČSAV dne 21. prosince 1989 představovala – nejprve de facto a od května 1990 i de iure – vlivnou „dolní komoru“ Valného shromáždění. Druhým partnerem probíhajících událostí se stala méně početná, avšak rovněž velmi důležitá Konsultační skupina členů ČSAV, z jejichž členů bylo na mimořádném Valném shromáždění zvoleno nové dočasné prezidium ČSAV. Její význam totiž spočíval především v tom, že podle tehdejších právních předpisů mohli v řídicích orgánech ČSAV zasedat a rozhodovat pouze členové Akademie a že tedy jen tato skupina mohla zajistit klidné a řádné „předání moci“ v Akademii. Tehdejší bouřlivé dění, jež každý den plnily nejen nové pravdivé zprávy, ale i různé zkreslené informace a fámy, přitom s obrovským zájmem

a pozorností sledovala celá obec pracovníků Akademie. Jeho protagonisté byli denně doslova zavaleni bezpočtem otázek, návrhů a připomínek.

Představitelé obou uvedených revolučních složek za této situace dospěli k jednomyslnému závěru, že je třeba co nejrychleji zřídit oficiální vnitroakademické periodikum, které by (samozřejmě v mezích tehdejších omezených technických možností) rychle a přesně informovalo, co se v Akademii a naší vědě děje, eliminovalo by šíření nepravdivých a zkreslených zpráv a umožnilo by všem pracovníkům včas a zasvěceně se podílet na přípravě a realizaci dalšího postupu transformace Akademie. Především na rychlosti

O BULLETINU

informací tehdy velmi záleželo: vždyť již v průběhu jednotlivých důležitých zasedání se vždycky rozeznávaly desítky telefonů s dotazy, jak jednání probíhá a jaká rozhodnutí byla přijata k jednotlivým probíraným záležitostem. A tak se ještě před oficiálním ustavením nového prezidia ČSAV rozhodlo co nejdříve zřídit *Bulletin ČSAV*, který by tyto požadavky alespoň v základním rozsahu naplňoval.

Funkcí vedoucího redaktora *Bulletinu* jsem byl jako designovaný tajemník nového prezidia ČSAV pověřen já, o technickou stránku periodika se starali, ti kdo byli v té době k dispozici: nejprve Ing. Stanislav Haniš, poté tiskový tajemník prezidia Václav Kotek a pracovnice tiskového odboru Úřadu prezidia ČSAV PhDr. Dana Kašťáková. Periodicita vycházení *Bulletinu* nebyla zpočátku stanovena, a tak náš malý časopis vycházel podle situace vždy, když se objevily nové důležité informace. Jeho první číslo, obsahující zprávu o jednání a usnesení mimořádného Valného shromáždění členů ČSAV z 21. prosince 1989 a o nejdůležitějších usneseních ustavujícího zasedání nově zvoleného prezidia ČSAV z 10. ledna 1990, vyšlo 18. ledna 1990 a bylo v hojném počtu rozesláno na všechna pracoviště ČSAV i na další zainteresovaná místa. Do konce roku jsme vydali – obvykle vždy po zasedání prezidia ČSAV či pléna Komory volených zástupců, ale i při jiných příležitostech – celkem 30 čísel *Bulletinu*. V dalším období, kdy se situace postupně uklidňovala, se počet ustálil zhruba na periodicitě čtrnáctideníku s 24 čísly

ročně. Ke cti členů Komory volených zástupců je třeba ještě připomenout, že z jejich iniciativy a za jejich přispění byla připravena a vydána i některá mimořádná tematická čísla, např. č. 15–16 z června 1990, které v sérii článků shrnovalo hlavní výsledky transformace ČSAV a celého našeho vědeckého života za první pololetí 1990, nebo jubilejní číslo 11/1991, věnované 100. výročí založení významné předchůdkyně ČSAV – České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, pozdější České akademie věd a umění, jejíž činnost byla násilně ukončena v roce 1952. Vydávání *Bulletinu ČSAV* skončilo spolu se závěrem činnosti Československé akademie věd v prosinci 1992. Od ledna 1993 na ně navázal zatím jen lehce graficky pozměněný časopis s názvem *Akademický bulletin*. Jeho vydávání již plně převzalo tiskové oddělení Kanceláře AV ČR.

Závěrem své krátké vzpomínky na malý útržek dnes již dosti vzdálené historie Akademie věd bych rád vyjádřil názor na to, co je z ní ještě živé a v čem by bylo žádoucí se z ní poučit. Celé tříleté vydávání *Bulletinu ČSAV* v letech 1990–1992 se odehrávalo v atmosféře živého zájmu pracovníků Akademie o zásadní obecné otázky našeho vědeckého života, jakými bylo a i dnes zůstává postavení vědy v měnících se společenských a ekonomických podmínkách, hledání optimálního způsobu jejího institucionálního uspořádání, řízení, správy a financování i zapojení naší vědy a výzkumu do světového a evropského prostoru. Je škoda, že obdobná vlna intenzivního zájmu vědeckých pracovníků i širší veřejnosti o tyto otázky se za mnoho dalších uplynulých let opakovala pouze jednou, a to v neblahém kontextu tzv. reformy systému výzkumu, vývoje a inovací a zpackané metodiky hodnocení výsledků výzkumu a vývoje z let 2008–2009, které vážně ohrožily samotné základy české vědy. Přitom ani dnes není zdaleka všechno v pořádku – státní správa vědy, výzkumu a vývoje je nedokonalá a chaotická, jejich financování z veřejných zdrojů je neuspokojivé, nestabilní a často neprůhledné, je ohroženo úspěšné čerpání prostředků z evropských výzkumných programů atd.

Bylo by proto zapotřebí, abychom se nad těmito zásadními otázkami mnohem více zamýšleli a i na stránkách *Akademického bulletinu* se k nim vyjadřovalo a diskutovalo o nich nejen několik jednotlivců, ale co nejširší okruh všech, kterým osud a perspektiva naší vědy a výzkumu leží na srdci. Z pozice „praotce“ upřímně přeji dnešní redakci a dnešní redakční radě *Akademického bulletinu*, aby se to podařilo. ■

MIROSLAV ŠMIDÁK

SPOUPRÁCE AV ČR A CNR ITÁLIE

V oblasti mezinárodních styků Akademie věd ČR zaujímá významné místo spolupráce s Itálií, která se datuje od 70. let minulého století, kdy se hlavní partnerskou organizací stala italská Národní výzkumná rada – Consiglio Nazionale delle Ricerche (CNR). Kooperace je významná jak objemem realizovaných výměn, tak počtem spolupracujících pracovišť. Velký rozvoj, o nějž se značnou měrou zasloužil tehdejší předseda Rady pro zahraniční styky prof. Jiří Niederle, se datuje zejména do 90. let 20. století. Akademie věd v tomto období uzavřela dohody s dalšími italskými institucemi: Istituto Nazionale di Fisica Nucleare (INFN), která je v platnosti do dnešních dnů, a se Sincrotrone Trieste, Accademia Nazionale Dei Lincei, Fondazione Giorgio Cini v Benátkách aj., které se již nerealizují.

Italská Národní výzkumná rada sestává z vědeckých pracovišť, která jsou rozmístěna po celé Itálii, což napomáhá propagaci vědy v nejrůznějších částech země a usnadnění spolupráce s místními firmami a organizacemi. Finanční zdroje získává především od státu; 30 % jejího rozpočtu ovšem tvoří příjmy z externích zakázek na studie a aktivity technického odborného poradenství a též smlouvy s firmami, kontrakty s Evropskou unií a dalšími mezinárodními organizacemi.

Posláním CNR je realizovat, propagovat a zdokonalovat vědecké aktivity za účelem rozvoje poznání a jejich uplatnění ve vědeckém, technologickém, ekonomickém a sociálním vývoji Itálie. Její činnost se orientuje na interdisciplinární vědecký a technologický výzkum, který zahrnuje především biotechnologie, lékařství, vědy o materiálech, vědy o životním prostředí a zemi, informace a komunikaci či moderní systémy výroby. V menší míře zahrnuje také právní a socioekonomické vědy, klasická studia a další společenské vědy.

**Sídlo
Národní
výzkumné rady
v Římě**

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

CNR se podílí na vytváření doktorských studijních programů pro mladé badatele a dalším vzdělávání též na mimouniverzitní úrovni. Je také účastníkem různých mezinárodních projektů a výměn vědeckých pracovníků se zahraničními partnerskými institucemi.

Akademie věd ČR uzavřela s CNR dohodu o vzájemné spolupráci 1. července 1972 s cílem umožnit reciproční výměny vědeckých pracovníků obou institucí za účelem studijních pobytů nebo účasti na významných konferencích, symposiích apod. Dohodu obě instituce naplňují zejména prostřednictvím společných tříletých vědeckovýzkumných projektů. V malé míře se uskutečňují také pobyty vědeckých pracovníků mimo tyto projekty.

Do projektů, jejichž počet se pohybuje v rozmezí od 13 do 20, se zapojují především akademické ústavy z prvních dvou vědních oblastí; třetí oblast, humanitních a společenských věd, se na nich zpravidla nepodílí. Výstupy z těchto aktivit tvoří metodické články v mezinárodních časopisech či sbornících konferencí, společné publikace, prezentace na konferencích, pořádání kurzů, seminářů, přihlášky společných patentů na národní i mezinárodní úrovni (na základě výsledků z let 2007–2009 je v současné době podaly např. Ústav geoniky AV ČR a Mikrobiologický ústav AV ČR). Spolupráce na projektu pomohla např. také vědcům z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, kteří vyrobili argon-karbovený kation ArCH_2^+ , jenž představuje novou třídu sloučenin mezi vzácnými plyny a organickými částicemi. Vzájemná kooperace AV ČR a CNR mj. velice pomáhá začínajícím vědcům začlenit se do mezinárodní spolupráce. ■

DANUŠE PAZOURKOVÁ,
Referát zahraničí SSČ AV ČR, v. v. i.

Z FEDERACE EVROPSKÝCH MIKROBIOLOGICKÝCH SPOLEČNOSTÍ

FOTO: ARCHIV AUTORA

V českém hlavním městě se 3.–4. března 2011 rozhodovalo o grantech pro evropské mikrobiology. Zasedal zde totiž grantový výbor Federace evropských mikrobiologických společností (FEMS). Navázal tak na úspěšné 37. zasedání výboru FEMS, které v Praze v září loňského roku rozhodovalo o novém výboru. Zářijová akce se konala pod záštitou předsedy Akademie věd ČR prof. Jiřího Drahoše za účasti 45 delegátů 48 společností sdružených ve Federaci.

Evropští mikrobiologové během pražského setkání 24.–25. září 2010 zvolili do čela FEMS dosavadního viceprezidenta Bernharda Schinka z Německa. Ten v nastávajícím tříletém funkčním období vystřídal oblíbeného Milтона da Costu z Portugalska. Výbor se obměnil i v dalších funkcích: Jim Prosser z Velké Británie vystřídal končího publikačního manažera a svého krajana Ferguse Priesta, ze stejné země pochází i nový pokladník Ronald Koerner, stejně jako jeho předchůdce Maurice Lock, grantovým tajemníkem byl na další rok zvolen Vaso Taleski (Makedonie) a členem exekutivy odpovědným za pořádání kongresů a sympozií FEMS se stal Hans Wolf z Německa.

Mimo už zmíněných voleb projednával na svém 37. zasedání výbor FEMS zejména změnu stanov, otázku nástupnictví tajemníka grantového výboru, rozpočet a další. Mohl také konstatovat, že Federace evropských mikrobiologických společností v hodnoceném období nepochybně významně pokročila a vykázala velmi dobré výsledky včetně finančního hospodaření. Této části předsedali Bernhard Schink a domácí pořadatel akce Jaroslav Spížek z Mikrobiologického ústavu AV ČR, zatímco druhý jednací den uváděl dosavadní prezident FEMS Milton da Costa. Přítomni byli všichni členové exekutivy FEMS. Mimo jednání o nových člancích stanov a zpráv jednotlivých úseků se řešily otázky týkající se nově konstituované Evropské akademie pro mikrobiologii (European Academy for Microbiology – EAM) a Evropského mikrobiologického fóra (European

Microbiology Forum) a jednalo se o návrhu nově zaváděných fondů na podporu pořádání národních a regionálních kongresů.

Význam akce zarámované do stovčaté Prahy podtrhla večere ve stylové rezidenci primátora hl. města Prahy. Pražské zasedání nastavilo vysokou laťku příštímu zasedání výboru FEMS, které se koná 23.–24. září 2011 v Bruselu.

Za úspěšnou organizaci a bezchybný průběh vděčí hlavní pořadatel dr. Martinu Bilejovi, řediteli Mikrobiologického ústavu AV ČR a dr. Martinu Pospíškovi z Katedry genetiky a mikrobiologie Přírodovědecké fakulty UK i administrativní podpoře od Barbary Dartee z Centrální kanceláře FEMS v Delftu. Akci podpořilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy prostřednictvím projektu LA10023.

V březnu letošního roku se v Praze sešel Grantový výbor FEMS, který ve složení Vaso Taleski, Helge Holo a Jaroslav Spížek rozhodoval o tzv. kongresových grantech. Ty mají umožnit mladým mikrobiologům do 35 let zúčastnit se 4. Kongresu FEMS v Ženevě (26.–30. 6. 2011). Žádost podalo 250 mikrobiologů z 31 evropských a 20 dalších zemí. Vybraní uchazeči získají podporu ve výši 400–600 eur. ■

JAROSLAV SPIŽEK,
Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.

Jaroslav Spížek (vlevo), delegát Československé společnosti mikrobiologické, spolu s Bernhardem Schinkem, který se na pražském setkání stal novým prezidentem Federace evropských mikrobiologických společností (FEMS).

REVITALIZACE ORLICKÉ NÁDRŽE A PŘILEHLÉHO ÚZEMÍ

FOTO: PETR ZNACHOR, ARCHIV BC AV ČR

Není běžné, aby se na řešení vážných společenských problémů celého regionu podíleli pracovníci základního výzkumu. V tomto příspěvku bychom rádi ukázali dobrý příklad využití dlouhodobého výzkumu ekosystémů údolních nádrží a jejich povodí při hledání vhodného řešení pro upadající region kolem přehrady Orlík. Komplexní řešení odborníci hledají v situaci, kdy se medializují nepříliš úspěšné, zato silně zpolitizované projekty na ozdravení jiných nádrží v Česku.

Kvetoucí Orlická přehrada – ohavné povlaky a závoje sinic na hladině ilustrují běžnou situaci v létě, především v horní polovině nádrže.

Vodní nádrž Orlík se ihned po napuštění počátkem 60. let minulého století stala – tak jako ostatní nádrže Vltavské kaskády – oblíbeným rekreačním střediskem; na jejím břehu vznikalo mnoho rekreačních zařízení, dokonce i přísně střežený objekt pro tehdejší prominenty. Shodou okolností v době, kdy se zhroutilo plánované hospodářství, začal kolabovat také nádržový ekosystém a Orlická přehrada „rozkvetla“ nejznámějším projevem eutrofizace – sinicemi.

Pracující lid poté začal jezdit do jiných turistických destinací a překotně zprivatizované rekreační objekty kolem stále nevábnější nádrže zely prázdnotou. Očekávaný turistický rozkvet Orlicka se nedostavil a stávající infrastruktura cestovního ruchu postupně chátrala. Příмым důsledkem popsaného vývoje byl pokles počtu pracovních míst následovaný odlivem obyvatel z regionu, a to až na kritickou mez určenou pracovními příležitostmi v zemědělství a dojezdovou vzdáleností za prací jinam. Došlo tak k celkovému zpomalení rozvoje území. O závažnosti situace svědčí, že schválená politika územního rozvoje ČR území přehrady a jejího okolí definuje jako „strukturálně postižené s nutností zvláštního přístupu“.

Úroveň strukturálního postižení regionu kolem Orlické nádrže vyvolala potřebu koordinovaného řešení, a proto Svazek obcí regionu Písecko (SORP – sdružuje 72 obcí bývalého píseckého okresu) inicioval v roce 2007 vznik pracovní skupiny, jež měla hledat způsob, jak neutěšený stav řešit. Zpočátku možná panovala představa, že postačí udělat pořádek na břehu Orlické přehrady, vybudovat čistírny odpadních vod kolem nádrže, aby se zlepšila kvalita vody a turisté se vrátili.

Limnologové sice tušili, že Orlík je „žumpou“ jižních Čech (plocha povodí je 12 106 km², tedy území větší než celý Jihočeský kraj), jenže chyběla data o zatížení nádrže živinami. Rostoucí trendy se daly předjímat podle dlouhodobých dat (od roku 1959) ze slapské stanice Hydrobiologického ústavu AV ČR, ale sama VN Orlík, přestože je naší největší údolní nádrží, nikdy nebyla objektem podrobnějšího a soustavného limnologického výzkumu. Důvody byly asi tradiční i kapacitní; Hydrobiologická laboratoř Akademie věd se dlouhodobě věnovala studiu VN Slapy, po přestěhování do Českých Budějovic se zaměřila na blízkou VN Římov, ale od sledování Orlické nádrže určitě odrazovala právě její velikost a komplikovaná dostupnost.

Pro následující postup prací mělo zásadní význam a přínos, že se projekt od počátku těšil podpoře Jihočeského kraje. V roce 2008 se práce zaměřily zejména na vstupní poznání výchozího stavu kvality vody v Orlické nádrži a úrovně rozvoje k ní přilehlého území. Proces završil jednodenní odborný seminář, který se uskutečnil v Písku v říjnu 2008 a který se věnoval výhradně problematice Orlické nádrže a přilehlého území. Během přípravy semináře se podařilo pro projekt získat odbornou a organizační podporu Povodí Vltavy, státního podniku, Biologického centra AV ČR, Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půdy, Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity a Vysoké školy technické a ekonomické v Českých Budějovicích.

Záhy po semináři se mezi účastníky rozproutly odborné debaty o možných cestách, jimiž by se dal snížit přísun fosforu do nádrže. Na jedné straně panovala patrná touha limnologů ukázat, že umíme najít řešení, na druhé straně zřejmá a pochopitelná obava, aby snahy o „vyčištění“ Orlické nádrže ne-následovaly chybné kroky z obdobných projektů. Na počátku roku 2009 bylo nepochybné, že základním předpokladem znovuoživení turistického ruchu v tomto regionu je zlepšení kvality vody v přehradě, a to až na úroveň splňující po celou sezonu legislativou požadované hygienické limity, umožňující bezproblémové koupání. Při SORP byl ustaven poradní orgán – Vědecká rada, reprezentující tým odborníků výše uvedených institucí, která je současně odborným garantem navrhovaných postupů a opatření při přípravě strategie zlepšení kvality vody ve VN Orlík.

Období přípravy projektu završilo vytyčení strategie *Revitalizace Orlické nádrže*, kterou vypracoval SORP za odborné garance a koordinace Vědecké rady a jež byla představena v říjnu 2009 na stejnojmenné konferenci v Písku. Ta se zatím vyprofilovala jako pravidelné každoroční pracovní setkání odborníků, pracovníků státní správy a samosprávy i dalších dotčených institucí věnované projektu. Program se zaměřuje zejména na představení a rekapitulaci výsledků a poznatků uplynulého období a též informování veřejnosti. Konference slouží také jako vhodná platforma pro získání a využití poznatků z jiných obdobných projektů a k přenosu zkušeností nabytých při realizaci projektu *Revitalizace Orlické nádrže a přilehlého území*.

Prvním krokem realizované strategie se stalo zpracování *Bilanční studie látkových toků dusíku a fosforu v celém povodí VN Orlík*, zaměřené na vyhledání a posouzení významu jednotlivých bodových (obce) a plošných (vliv eroze a zemědělského využívání krajiny apod.) zdrojů živin. Součástí studie bylo i stanovení kritické hranice přísunu fosforu, na niž je potřeba

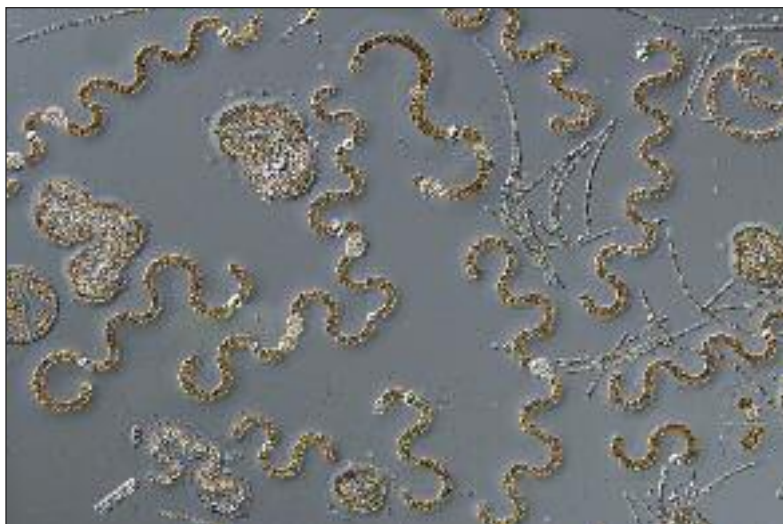
současnou úroveň znečištění snížit, a předložení variantních návrhů, jak toho cíle dosáhnout. Studii vypracoval Hydrobiologický ústav (BC AV ČR) pro Povodí Vltavy, s. p., a s jejími výsledky odborníci seznámili na konferenci v říjnu 2010. Na tak rozsáhlém území se jedná o unikátní přístup, který detailněji představíme v dalším čísle.

Panuje obecná shoda, že hlavní příčinou současné, hygienickým požadavkům nevyhovující kvality vody v Orlické nádrži je enormní přísun sloučenin fosforu z jejího povodí. Odborníci se také shodli, že sedimenty uložené na dně Orlické nádrže neznamenaají pro ekosystém nádrže významnější zdroj fosforu a za stávající situace nebude potřeba činit žádné korekční zásahy přímo v nádrži. Strategie vyčištění (zlepšení kvality vody) je proto zaměřena výhradně na omezení přítoku fosforu z povodí do nádrže. Hlavními původci fosforu v povodí jsou zejména bodové zdroje (nečištěné nebo nedostatečně čištěné zdroje odpadních vod), rybníky a rybníční soustavy, méně pak plošné zdroje znečištění (zapříčiněné zejména nevhodnými agrotechnickými postupy).

V současné době připravují Krajský úřad Jihočeského kraje a Vědecká rada SORP podklady k dalšímu kroku – studii stavebně technické, ekonomické a právní proveditelnosti opatření potřebných k tomu, aby se omezilo množství fosforu pronikající do nádrže. Považujeme za zásadní ovzdušit důvěry a dobré vůle, které ve Vědecké radě od počátku panuje, a také skutečnost, že se limnologům podařilo přesvědčit ostatní partnery i politiky všech úrovní o nutnosti výrazně snížit především přísun fosforu do nádrže, a to právě na základě *Bilanční studie celého povodí*. ■

JAROSLAV VRBA a JAKUB BOROVEC,
Biologické centrum AV ČR, v. v. i.,
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

**Vláknité
a koloniální
sinice
– fotogeničtí
pachatelé
vodních květů
pod mikroskopem**

ARCHEOLOGICKÉ OBJEVY PŘI STAVBĚ TUNELU BLANKA

Záchranný archeologický výzkum provázející stavbu pražského městského okruhu Blanka neustává. Kromě pokračujícího výzkumu v severním předpolí barokního opevnění u křižovatky Prašný most začaly od června 2010 ve větší intenzitě také průzkumné práce v nejzápadnějším úseku trasy. Zkoumaná plocha se nachází na úbočí severního svahu údolí potoka Brusnice, v trase Patočkovy ulice od mimoúrovňové křižovatky před vjezdem do Strahovského tunelu až ke stavební jámě Myslbek, odkud se razí další úsek tunelu.

Výzkum, který realizuje Archeologický ústav AV ČR, Praha, není zdaleka u konce, avšak přinesl již mnoho zajímavých zjištění. V posledních měsících doslova s každým hrábnutím bagru nálezů přibývá, což v jisté míře komplikuje průběh stavby. Zatím se daří ve spolupráci s prováděcími firmami nálezové situace standardním způsobem „prozkoumat“ – tedy alespoň je zdokumentovat a ovzorkovat před jejich definitivním odstraněním, a to i přes nepříznivé počasí zimního období.

Starší archeologické nálezy z bezprostřední blízkosti stavbou zasažené plochy datujeme již do pravěku. Možnosti pro osídlení území v těsné blízkosti potoka na poměrně příkrém svahu exponovaném k jihu určovala v minulosti zejména morfologie povrchu terénu. Proto je součástí archeologického výzkumu také sledování geologické stavby podloží a analýza kvartérních sedimentů, jejichž výsledky poslouží pro rekonstrukci přírodního prostředí a geomorfologického vývoje údolí. Podoba krajiny se zásadně změnila především v posledních dvou stoletích, kdy údolí poznamenala těžba cihlářské suroviny a stavba činžovních domů a nových komunikací, Patočkovy a Myslbekovy ulice. Dno údolí bylo zavezeno navážkami, které dosahovaly až sedmi metrů,

část severního svahu byla naopak odtěžena. Pro archeology to znamenalo, že „nejzajímavější“ nálezy mohli očekávat buď ve značných hloubkách, nebo se museli smířit s faktem, že část historických terénů byla nenávratně ztracena.

V prostoru východně od křižovatky Patočkovy ul. s ul. Myslbekovou archeologové odkryli pozůstatky historické zástavby. Nejdříve zde stávala cihelna, která zpracovávala místní surovinu – sprašové sedimenty – a fungovala téměř po celé 19. století, kdy dodávala stavební materiál pro prudce se rozvíjející průmysl a budovanou městskou zástavbu. Na přelomu 19. a 20. století cihelna zanikla a v jejích objektech byl zaveden provoz octárny. Archeologové doposud zdokumentovali složitý systém zděných konstrukcí ve dvou úrovních podlaží s výrobními objekty a jejich zázemím. Konstrukce tvořily obvodové zdi vymezující jednotlivé budovy a místnosti, jeden zasypaný sklípek, stáje se stánými a žlaby, komíny, síť kanálků, zahlužené obezděné jámy, dochované úrovně různých typů podlah, včetně dřevěných, cihlovou studnu kruhového půdorysu, která zasahovala hluboko do skalního podloží, a mnohé další prvky. Určení funkce jednotlivých objektů, rozlišení vývojových fází staveb a spojení nálezových

**Odkrývání
bývalé stáje
s dochovanými
stánými a žlaby
v severní stěně**

**Začišťování
profilu**

VŠECHNA FOTA: ARÚP AV ČR

situaci s historickými provozy je námětem dalšího zpracování.

V západní polovině stavební jámy badatelé pod souvrstvím novodobých navážek zjistili starší historické terény. Zřejmě se dochovaly na levém břehu Brusnice v místech mělké deprese, kde se sklon severního svahu údolí zmírňuje. Svrchní část tvoří půdní vrstva doprovázená novověkými nálezy, starší terén tvoří holocénní půda, ustálená na podloží sprašových sedimentech. Na jejím povrchu se pravidelně vyskytovaly značně obroušené zlomky pravěké keramiky, zatím blíže nedatované. Výskyt nálezů lze spojit s osídlením z mladšího pravěku (od mladší doby kamenné až do doby železné, tedy asi od konce 3. do 1. tisíciletí před naším letopočtem), doloženým na blízkém střešovickém návrší. V podloží staré půdy badatelé odkryli i ojedinělé zahloubené „objekty“, jejichž původ a funkci zatím nelze spolehlivě objasnit. Nejvýraznější je objekt s asymetrickými stěnami, pravděpodobně jde o lineární rýhu směřující od severu k jihu. Další dvě větší „jámy“ s pravěkými keramickými nálezy se právě dokumentují. Podle posledních odkrytí se zahloubené objekty ve větším počtu nalézají v ploše, která na průzkum teprve čeká.

Zatím nejvýznamnějším nálezem je bezesporu skupina hrobů, kterou archeologové objevili na východní straně křižovatky Patočkovy ul. s ul. Na Hubálce. Podle prvních indicií, patrných v nevelkém výkopu, který byl prozkoumán, jsou hroby uloženy těsně vedle sebe, nejméně ve dvou řadách v délce okolo 20 metrů. Doposud se zjistilo 24 hrobových jam nebo skeletů. Je však pravděpodobné, že po další skrývce přibudou další desítky. Kostry jsou uloženy hlavou k severu a nohama k jihu, k potoku Brusnici. Jedinci byli pohřbeni z povrchu novověkého

terénu. Aktuální stav prozkoumání této situace zatím neumožňuje přesněji určit stáří a okolnosti pohřbů. Jistou spojitost lze spatřit v souvislosti s působením vojsk při obléhání Prahy během třicetileté války (1618–1648) nebo války o habsburské dědictví v 18. století (zde 1740–1748).

Hroby byly narušeny a částečně odstraněny již ve 20. stol. (50. léta), kdy se budovala stoka v ose Patočkovy ulice. Bohužel, zemních prací se tehdy archeologové pravděpodobně nezúčastnili, neboť o případném nálezů hrobů nemáme žádné záznamy. Z tohoto důvodu je současný objev neočekávaný a překvapivý. Badatelé aktuálně „zachraňují“ pouze ty části skeletů, které bezprostředně ohrožují stavební práce. Celou plochu s hroby a pravěké terény v jejich podloží archeologové prozkoumají v nadcházejících měsících. Stavbu tunelu Blanka to ovšem zdrží. Věříme však, že se podaří postup prací zkoordinovat, aby vliv archeologického výzkumu na výstavbu byl co nejmenší. ■

JANA MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ,
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Části zkoumaných novověkých hrobů

Místnosti v severní části novodobé zástavby s dochovanými relikty podlah

Spodní část lebky dochovaná ve stěně výkopu

KOSMICKÉ RENTGENOVÉ DALEKOHLEDY V PRAZE

*Lannova vila
v pražské Bubenči
hostila ve dnech
8.–10. prosince 2010
tradiční mezinárodní
setkání odborníků
na astronomickou
rentgenovou optiku
Astronomical X-Ray
Optics – AXRO,
které uspořádaly
Astronomický ústav
AV ČR a České
vysoké učení
technické v Praze.*

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Workshopu, kterého se zúčastnilo 38 odborníků z 10 zemí, trochu netradičně předcházelo důležité dvoudenní setkání pracovní skupiny pro mezinárodní kosmický rentgenový dalekohled (International X-ray Observatory – IXO), jejímž členem je i René Hudec z ASÚ AV ČR v Ondřeji.

*V úvodu
tradičního setkání
odborníků
na workshopu
AXRO vystoupil
René Hudec
z Astronomického
ústavu AV ČR.*

Workshop připomínající 40 roků od konstrukce prvního astronomického rentgenového objektivu u nás zahájili rektor ČVUT v Praze prof. Václav Havlíček, zástupce ředitele ASÚ AV ČR doc. Vladimír Karas a předseda organizačního výboru doc. René Hudec. Vědecké přednášky otevřela sekce věnovaná rentgenovým dalekohledům a optice a možnosti jejich využití pro získávání nových astrofyzikálních poznatků. V jejím rámci vystoupily uznávané kapacity v oboru, např. prof. John Nousek z Pennsylvania State University, jenž poskytl přehled úspěchů mise Swift i náhled plánů pro nejbližší roky, či prof. Hideyo Kunieda z japonské JAXA. Následovala sekce věnovaná výhradně astronomické rentgenové optice, která pokračovala i druhý den. Mezi experty na rentgenovou optiku vystoupili dále prof. William Zhang z NASA Goddard Space Flight Center, Mark Schattenburg z Massachusetts Institute of Technology a mnoho dalších významných kapacit z kosmických agentur NASA, ESA a JAXA.

Skutečnost, že se workshop AXRO opakovaně koná v Praze, reflektuje mezinárodně uznávané postavení našich badatelů v tomto oboru. AXRO 2010 navázalo na dva velmi úspěšné předchozí ročníky, kdy se účastníci dohodli na organizaci dalšího workshopu s doc. R. Hudcem, vedoucím interdisciplinárního

týmu českých vědců, kteří se zabývají rentgenovou optikou. Ani letos nechyběly procházky netradičně zasněženou Prahou, jež organizátoři spojili s návštěvami útulných českých hospůdek s výtečnou kuchyní a v nichž se diskutovalo o nejnovějších vědeckých poznatcích a technologiích. Účastníci navštívili také zámek Liblice, kde je čekalo příjemné pohoštění a prohlídka. Vzhledem k nebývalé sněhové nabídce a uvolněné atmosféře se po slavnostní večeři strhla sněhová bitva, kterou si všichni užili.

Workshop zakončila diskuse moderovaná Websterem Cashem z University of Colorado, při níž se hovořilo zejména o euro-americko-japonském (ESA/NASA/JAXA) projektu družice IXO i budoucnosti astronomických rentgenových teleskopů. Debatu otevřela analýza doporučení studie *Decadal survey (Desetiletý přehled)*, kterou jednou za 10 let vypracovává NASA a v níž se vymezuje, jaké astronomické mise jsou klíčové pro následující dekádu.

Doufejme, že se v Praze budou setkávat odborníci na astronomickou rentgenovou optiku i nadále. ■

JANA POLEDNIKOVÁ,
Masarykova univerzita

DVACET LET HUMBOLDT KLUBU V ČESKÉ REPUBLICĚ

Před dvaceti lety byl v České republice založen Humboldt klub, který sdružuje bývalé i současné stipendisty Nadace Alexandra von Humboldta, nositele cen této nadace a podle nového statutu i zájemce o jeho činnost. Jeho posláním je rozvíjet vědecké aktivity, podporovat mezinárodní spolupráci a udržovat styky s Alexander von Humboldt-Stiftung s cílem navazovat a prohlubovat kontakty mezi vědeckými pracovišti a výzkumnými pracovníky z ČR a Německa. K tomuto výročí připravuje klub slavnostní setkání, které se uskuteční 6. dubna 2011 v budově Akademie věd ČR.

Nadaci Alexandra von Humboldta v její současné podobě založil v Německé spolkové republice kancléř a ministr zahraničí Konrad Adenauer v roce 1953. Principy její činnosti, dané statutem, na jehož vytvoření se podílel zejména první prezident, světově uznávaný fyzik a nositel Nobelovy ceny prof. Werner Heisenberg, zůstávají neměnné již 58 let. Hlavním posláním nadace je podporovat mezinárodní spolupráci ve výzkumu. Za tímto účelem poskytuje mladým vědeckým pracovníkům stipendia k dlouhodobým pobytům na německých vysokých školách a výzkumných ústavech, a to bez ohledu na zemi, národnost, náboženství, rasu, pohlaví a světový názor. Nestanovuje žádné kvóty pro země ani pro obory. Základním kritériem je kvalita vědecké práce žadatele, kterou spolu s výzkumným záměrem posuzují význační němečtí odborníci. Nadaci financuje vláda Spolkové republiky Německo, resp. čtyři spolková ministerstva (především zahraničí a pro vzdělávání a výzkum), a také významné německé nadace.

Zatímco statut a principy se za léta nezměnily, mnohé další změny se uskutečnily. Podstatně se zvýšil počet udělovaných stipendií, rozšířily se podmínky mezinárodní spolupráce na vědecké týmy, udělují se stipendia mladým německým výzkumníkům na pobyty na pracovištích zahraničních stipendistů, ceny nadace pro vynikající zahraniční vědce apod. Změnily se také některé podmínky pro udělování stipendií: např. věkový limit z původních 32 se postupně zvýšil na 40 let, aby byl již vztahován k době po získání doktorského titulu. Stipendisté mohou získat podporu pro přístrojové vybavení nebo odbornou literaturu. Nadace s nimi udržuje kontakt po celý život a i po skončení dlouhodobého výzkumného pobytu umožňuje následně kratší pobyty. Další důležité informace, např. o způsobu podání a vyřizování žádosti, možnostech intenzivního vzdělávání v kurzech německého jazyka nebo příspěvcích při pobytu rodiny stipendisty v Německu naleznete na www.humboldt-foundation.de. S nejaktuálnějšími informacemi nás na připravovaném setkání seznámí

FOTO: ARMANDBRAHAJ.BLOG.AL

nově jmenovaný generální sekretář nadace Enno Haufderheide.

Nadace Alexandra von Humboldta vznikla poprvé již v r. 1860, tedy rok po smrti tohoto světově uznávaného vědce, cestovatele, velkého humanisty a mecenáše vědy. V prvé podobě poskytovala podporu německým vědcům k uskutečnění zahraničních cest a geografickému výzkumu; finance získávala z různých zdrojů – vedle německých institucí jí přispívaly i Royal Society (London) a St. Petěrburgská akademie věd.

Alexander von Humboldt (1769–1859) významně zasáhl do mnoha vědních oborů – botaniky, zoologie, klimatologie, oceánografie, hydrologie, geologie, vulkanologie, astronomie; nově je oceňován i jeho přínos pro ekologii. Nejvíce se však zdůrazňuje jeho mimořádný přínos pro geografii, a to ve spojení s jeho několikaletými výzkumnými cestami do Severní,

**„Granátka“
u Třebívlic,
ve které
Alexander
von Humboldt
pobýval při
výzkumné cestě
Českým
středohořím.
Ilustrační foto
ze začátku
minulého století.**

Střední a zejména Jižní Ameriky (1799–1804) a následně i do Ruska (1829). Nejméně osmnáctkrát navštívil české země; opakovaně v letech 1828 a 1832 až 1839, kdy doprovázel císaře Bedřicha Viléma III. při jeho pobytech v lázních Teplice.

Humboldtova nadace z roku 1860 ukončila činnost z finančních důvodů koncem první světové války. Druhou etapu činnosti nadace, spadající do meziválečného období (1923–1945), ovlivnil politický vývoj Německa a další světová válka. Značná část jejich materiálů byla za této války zničena. S dnešní nadací ji spojuje zejména poskytování stipendií zahraničním vědcům pro výzkum na pracovištích v Německu. Pro českou vědu je významné, že mezi nimi byl i Jan Patočka, který v letech 1932 a 1933 studoval v Berlíně a ve Freiburgu, zde u prof. Martina Heideggera a prof. Edmunda Husserla, zakladatele fenomenologie, což mělo mimořádný vliv na jeho další práci.

Nadace poskytla od r. 1953 podporu již více než 24 000 vědců ze 137 zemí. K její vysoké mezinárodní prestiži jistě významně přispívá, že již téměř 50 členů její „rodiny“ získalo Nobelovu cenu a že v jejím čele stály mimořádné osobnosti jako prof. W. Heisenberg (1953–1957), prof. F. Lynnen (1975–1979), prof. W. Paul (1979–1989), vesměs nositelé Nobelovy ceny, a dále prof. R. Lüst (1989–1999), prof. W. Frühwald (1999–2007) a v současnosti prof. H. Schwarz (2007), kteří získali vysoká ocenění za svá působení v čele nejvýznamnějších německých vědeckých institucí (Deutsche Forschungsgemeinschaft, Max Planck Gesellschaft, Wissenschaftsrat). Další mimořádnou osobností nadace je její generální sekretář dr. Heinrich Pfeiffer, který funkci vykonával 39 let (1956–1995) a se svými spolupracovníky významně přispěl k pozitivnímu obrazu nadace, v němž jeho následovníci pokračují.

Českých stipendistů a nositelů cen je doposavad přes 400, z toho 18 obdrželo ocenění nadace. Značná část stipendistů absolvovala Univerzitu Karlovu, téměř třetina z nich pracuje nebo pracovala v ústavech Akademie věd ČR. Jako první získali stipendium

v roce 1964 dr. Jiří Velemínský, pozdější místopředseda AV ČR, a dr. Miroslav Razím z ČVUT.

Počty českých stipendistů se v průběhu let velmi výrazně měnily. Zatímco v období 1963–1968 byli podle údajů nadace žadatelé z tehdejšího Československa počtem získaných stipendií (189) na 3. místě z tehdy 99 zemí a ještě ve dvou následujících letech její možnosti široce využívali (1969–63 stipendií, 1970–23), s nástupem normalizace a v důsledku nemožnosti o stipendium žádat počet našich stipendistů dramaticky poklesl (1971–5, 1972–1, 1973–1, 1974–0). Tato situace nejenže znemožnila pokračovat ve spolupráci s nadací, ale vedla na dlouhou dobu k přerušení osobních kontaktů; s důsledky se vyrovnáváme dodnes. Absurdní zůstává, že tento vývoj, který podle podkladů nadace nemá obdobu v žádné další zemi, nastal v době příprav a následně i platnosti helsinské Smlouvy o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, v níž se ke spolupráci ve vědě a v oblasti lidských práv státy zavázaly. Mnozí stipendisté, zejména z oblasti společenských věd, nemohli po návratu pokračovat ve své práci, jiní byli omezeni v možnostech svého růstu. Kontakty vůči nadaci se trochu zlepšily až po deseti letech. I v té době však ještě naši představitelé nerealisticky požadovali, aby nadace stanovila kvótu pro naše stipendisty, jejichž výběr by uskutečnilo Československo.

Přístup státu k nadaci se změnil až v roce 1988 při návštěvě jejích představitelů v Praze a památném setkání s našimi stipendisty v Liblicích (z pracovišť Akademie věd) a na Univerzitě Karlově (s ostatními). Zásadní proměna ovšem nastala až po listopadu 1989, což také přispělo, resp. umožnilo založení Humboldt klubu.

V 70 zemích světa působí více než 100 Humboldt klubů. Český klub vznikl před 20 lety, krátce poté, co slovenští kolegové ustanovili v Bratislavě vlastní organizaci. V současnosti má 80 členů. Udržuje však kontakty se všemi bývalými stipendisty, kteří vesměs posuzují přínos svého zahraničního pobytu pozitivně; zvláště ti, kteří jej získali v letech, kdy dlouhodobé vědecké pobyty v západních zemích byly jen výjimečné.

Své poznatky ze zahraničí dokázali většinou ve vědecké práci odpovídajícím způsobem využít. Mnozí z nich se později stali řediteli akademických a univerzitních ústavů, přednosty klinik apod. Někteří dokonce působí jako vedoucí představitelé nejvýznamnějších vědeckých institucí; v současnosti mezi ně patří např. prof. Jiří Drahoš, předseda AV ČR, a prof. Ivan Jakupec, prorektor Univerzity Karlovy. 13 stipendistů a nositelů cen Humboldtovy nadace se stalo členy Učené společnosti.

Humboldt klub v ČR se od počátku snažil přispět k rozšíření poznatků o vztahu A. Humboldta k českým zemím a o vlivu jeho myšlenek u nás. Za tímto účelem uspořádal na více než deseti místech České republiky výstavy o jeho životě a díle; např. v místě

jeho opakovaného pobytu v Teplicích, na Univerzitě JEP v Ústí nad Labem apod.

Členové klubu publikovali mnoho prací o Humboldtově pobytu v Čechách, o jeho korespondenci s významnými osobnostmi (zejména s hrabětem Šternberkem, jedním ze zakladatelů Národního muzea) či práce o oficiálních poctách, kterých se mu v ČR dostalo (dva čestné doktoráty UK, čestné členství Královské české společnosti nauk a Společnosti Vlasteneckého muzea v Čechách). Členové klubu také objevili jeho dosud neznámé dopisy. Některé nálezy mohly být díky sponzorskému daru dr. M. Bomara restaurovány.

V 90. letech vydal klub deset čísel *Bulletinu Humboldt klubu České republiky*, v nichž kromě klubové činnosti autoři publikovali příspěvky o Humboldtových kontaktech s českými zeměmi a českou vědou.

Mimořádnou akcí se stala cesta po stopách A. Humboldta Českým středohořím, kterou vedl dr. Jiří Blucha. Humboldt ji podnikl se svým přítelem J. K. Freieslebenem ještě za studentských let v roce 1791. Poněvadž ji podrobně zdokumentoval, mohli účastníci navštívit místa, která dosud zůstala zachována víceméně v původní podobě. Jedním z nich je např. někdejší zájezdní hostinec Granátka u obce Třebívlice na Litoměřicku. Současní majitelé, pracovníci několika ústavů Akademie, projeví zájem na doložení Humboldtova pobytu, a tak Humboldt klub ve spolupráci s nimi připravuje umístění pamětní desky na tomto domě.

Na jiném místě Humboldtova pobytu, v lázních Teplice (dnešní sanatorium Beethoven), je již pamětní deska připomínající Humboldtovy pobyty díky klubu a s přispěním nadace instalována. Prostřednictvím daru člena klubu doc. V. Puchmayera je navíc další připomínka jeho pobytu umístěna uvnitř lázeňského areálu.

Humboldt klub také uspořádal nebo spoluorganizoval semináře za účasti domácích i zahraničních odborníků; největší se uskutečnil v Praze v roce 1996. Klub spolupracoval i na mezinárodním kolokviu *Od studené války ke společnosti založené na znalostech – vědecká spolupráce mezi Českou republikou, Slovenskem a Německem*, které v roce 2008 zorganizovala nadace v Praze a jež se konalo z podnětu jejího nového prezidenta prof. Helmuta Schwarze.

Velký význam a ohlas měl též seminář z roku 2001, kterého se zúčastnil dr. W. Benz, generální sekretář vrcholného poradního orgánu vlády SRN, Vědecké rady (Wissenschaftsrat). Ten v přednášce *Systém podpory vědy a výzkumu v SRN* předložil přehlednou informaci o stavu a vývoji podpory výzkumu v Německu.

Humboldt klub pravidelně pořádá semináře k vybraným tématům, na nichž vystupují jeho členové, odborníci v dané oblasti. V poslední době je prvořadá pozornost věnována otázkám podpory a financování vědy a výzkumu a hodnocení jejich výsledků nejen s ohledem na současnou aktuálnost, ale i proto, že

toto téma nejvíce zajímá všechny členy klubu bez ohledu na odbornou specializaci.

Členové klubu se zúčastnili setkání, která připravila nadace v Bonnu, i akcí zorganizovaných partnerskými kluby v zahraničí. Opakovaně a téměř vždy s aktivními příspěvky navštívili zejména Polsko a Slovensko, dále Maďarsko, Rumunsko, Chorvatsko a Rakousko.

S podporou nadace zabezpečili stipendisté několik vědeckých setkání k vybraným tématům, označovaných jako Humboldt-Kollegs. Jmenovitě: *Sovereignty and Competences of the European Union* (Praha, 2009); *Private Engagement of Competition Law* (Praha, 2009); *Praktische Funktion, gesellschaftliche Bedeutung und symbolischer Sinn der frugeschlichen Zentralorte in Mitteleuropa* (Břeclav, 2009); *Begründung der Gerichtsentscheidung* (Brno, 2010); *Proportionale Haftung und anschließende öffentliche Arbeits-sitzung der European Group for Tort Law* (Praha, 2010). V letošním roce Humboldt-Kolleg připravil na Právnické fakultě UK seminář *The liability of member states for infringement of EU law* (17.–18. března; více informací získáte na blahovag@prf.cuni.cz).

Naším významným vědeckým institucím dal Humboldt klub podnět k ocenění představitelů nadace za přínos pro rozvoj mezinárodní vědecké spolupráce a za podporu ve vztahu k naší zemi. Generální sekretář nadace dr. H. Pfeiffer obdržel stříbrnou Pamětní medaili UK (1991) a Pamětní medaili Jana Patočky, kterou uděluje AV ČR (2006). Stříbrnou medailí UK byli vyznamenáni i zástupci generálního sekretáře: dr. T. Berberich (1991) a dr. D. Papenfuss (1992), který obdržel také medaili za zásluhy MFF UK (1994). Stříbrné medaile UK získali i prezident Alexander v. Humboldt Stiftung prof. R. Lüst a generální sekretář dr. M. Osten (1998).

Dva představitelé nadace klub jmenoval svými čestnými členy: generálního sekretáře dr. H. Pfeiffera (2006) a jeho zástupkyni dr. G. Janetzke (2008).

V posledních 10 letech získává stipendium průměrně šest českých uchazečů, což je sice srovnatelné s několika dalšími evropskými zeměmi, ale nesrovnatelně méně než ve zmíněných 60. letech. Situaci bezpochyby ovlivňuje mnohem rozsáhlejší zahraniční nabídka, jistě ale též narušené a přerušované vztahy v minulosti. Klub v souladu se svým statutem pomáhal zájemcům o stipendium Humboldtovy nadace informacemi i radami a bude v této činnosti pokračovat i nadále. Pomoci může zejména při zprostředkování kontaktů s německými pracovišti. Informace jsou dostupné na nově vytvářených webových stránkách www.humboldtklub.cz nebo humboldt-klub@seznam.cz. ■

IVAN PFEIFER,

Humboldt klub České republiky, o. s.

Jedna
z publikací
Humboldt klubu

Z POČÍTAČE NEDOSTANEME NIC

FOTO: ARCHIV VĚRY KŮRKOVÉ

Přirozeností lidského poznání je neustále posouvat hranice poznatého. Tuto vlastnost však nelze přisoudit strojům, a to ani v jejich nejvyspělejší podobě, již představuje umělá inteligence.

Lze tedy říci, že počítač může být dobrým pomocníkem a sluhou, ale nikdy ne pánem, tedy lidskou inteligencí, která je schopna razit cestu vpřed, a tím měnit i úroveň poznávajícího.

To v následujícím rozhovoru nepřímou potvrzuje i RNDr. Věra Kůrková, DrSc., z Ústavu informatiky Akademie věd ČR, která za své zásluhy v matematických vědách obdržela 16. října 2010 na semináři Hovory s informatiky v Mikulově Čestnou oborovou medaili Bernarda Bolzana.

Matematicka Věra Kůrková je spoluzakladatelkou matematické teorie modelů neuronových sítí, které představují důležitou technologii počítačového učení a umělé inteligence inspirovanou biologickými modely mozku. V kapitole *Učení neuronových sítí se schopností generalizace* v knize *Myseř, inteligencia a život*, SUT, Bratislava 2007, uvádí: „Metaforicky můžeme strojům říkat umělé svaly, protože nahrazují a rozšiřují schopnosti našich svalů. Podobně dalekohledy, mikroskopy, rentgeny, tomografy a mnohé další měřicí přístroje můžeme považovat za umělé smysly mnohonásobně zvyšující schopnosti našich přiro-

zených smyslů. Často ale naměřené údaje, které nám tyto umělé smysly poskytují, nebývají pro nás srozumitelné. Obklopeni množstvím dat, kterým nerozumíme, jsme jako král Midas, který si teprve poté, co se splnilo jeho pošetilé přání, aby se vše, čeho se dotkne, proměnilo ve zlato, uvědomil, že se zlata nenají. K umělým svalům a smyslům potřebujeme ještě umělé neurony, které dovedou naměřená data překládat do nám srozumitelných tvarů. Podobně jako k vynálezům jednoduchých strojů vedlo porozumění zákonům působení síly (byly známy již Archimedovi ve 3. století př. n. l.) a k vynálezům optických přístrojů v 17. století vedlo rozvinutí optiky, pro rozvoj umělých neuronů je třeba porozumění principům analýzy dat.“

Věra Kůrková v 90. letech dokázala souvislost slavné Kolmogorovovy věty (13. Hilbertův problém) a univerzální aproximační vlastnosti neuronových sítí a postavila tak v praxi masivně používané ad hoc modely a učící heuristiky na pevný teoretický základ. Na tomto základě pak s využitím metod funkcionální analýzy přispěla k budování nelineární aproximační teorie neuronových sítí a dosáhla řady fundamentálních výsledků, které jsou relevantní pro inženýrské aplikace strojového učení.

Jste nositelkou čestné oborové medaile Bernarda Bolzana, jednoho z největších českých matematiků 19. století. Bolzano ve své stejnojmenné autobiografii uvádí, že „jeho zvláštní záliba v matematice spočívala vlastně jen na její čistě spekulativní části“, tedy na tom, „co je zároveň filosofií“... Nakolik je vám tento přístup blízký?

Bolzanův přístup je mi velice blízký, také mě těší pobývat v krásném platonském světě idejí a nahlížet jejich podivné vztahy. Největší mysterium matematiky spočívala v tom, že abstraktní pojmy, které si my lidé vytváříme v mysli, podivuhodně souvisí s přírodou, v níž žijeme. Funkce jako exponenciála nebo sinusoida mají nejen krásné matematické vlastnosti, ale jsou také užitečnými nástroji k poznávání přírody. Matematika rozšiřuje možnosti naší představivosti a předvídavosti, například nám umožňuje zjistit, jak podivné jsou vlastnosti mnohých geometrických těles ve vysokých dimenzích nebo spolehlivě vypočítat, kam doletí určitá raketa. Těžko si to vysvětlit jinak, než že jsme nějak stvoření nebo adaptováni k tomu, abychom si vytvořili

VÍC, NEŽ CO DO NĚJ VLOŽÍME

matematiku, která nám umožní porozumět světu kolem nás.

Na Bolzanovi si nejvíce cením jeho odvahy přemýšlet o věcech za hranicí všeobecně přijímaných myšlenkových rámců jeho doby. V oblasti teologie ho to stálo profesorské místo, v matematice byl osamocený, část jeho díla se dočkala publikace a pochopení až po jeho smrti. Teprve s velkým časovým odstupem začalo Bolzanovo dílo inspirovat matematickou komunitu. Je dobré si to uvědomit právě v dnešní době, kdy se klade takový důraz na publikování a rychlý citační ohlas. Bolzano ve svém odvážném myšlení došel ke konstrukci funkce, kterou dnes řadíme mezi fraktály; sestrojil ji v roce 1830 jako spojitou funkci bez derivace. Sice ji nepublikoval, v roce 1872 ji znovuobjevil Weierstrass a teprve poté byla nalezena v Bolzanových spisech, ale to význam působení Bolzanova objevu nesnižuje.

Patříte mezi celosvětově uznávané kapacity v oblasti matematické teorie modelů neuronových sítí, která se objevila poměrně nedávno. Jaký pokrok za tu dobu učinila?

Neuronovým sítím se věnuji dvacet let, od roku 1990, kdy jsem nastoupila do našeho ústavu. Za tu dobu udělal obor neuronových sítí a počítačové inteligence obrovský pokrok. Zejména v oblasti rozpoznávání se uplatňuje řada efektivních komerčních aplikací (například převedení naskenovaného dokumentu do vhodného textového tvaru). Nejrůznější učící se programy se běžně používají tam, kde je toho málo známo o pravidlech a závislostech vstupů a výstupů. Obor se ale dost vzdálil původní biologické motivaci, spíše se využívají výpočetní jednotky, které mají vhodné matematické vlastnosti. Cílem výzkumu není napodobování lidského myšlení, ale jeho doplňování tam, kde jsou počítače levnější, rychlejší, mají větší kapacitu apod.

Co si myslíte o jednom z nejznámějších testů umělé inteligence – Turingovu testu, který se snažil odpovědět na otázku, zda „mohou stroje myslet“? Turing říká, že za myslící prohlásíme počítač tehdy, když jeho chování nebudeme schopni rozeznat od chování člověka. Domníváte se, že je tento důkaz postačující?

Turingův test netestuje, jestli stroje dovedou myslet, ale pouze zda dovedou napodobovat myšlení.

Test byl inspirován společenskou hrou, při níž jeden hráč, který je muž, napodobuje ženu a ostatní hráči se snaží odhalit, který ze dvou hráčů ve vedlejší místnosti je muž a který je žena. Napodobovat myšlení se nesnaží jen speciálně naprogramované počítače, ale i někteří studenti, když někde zkopírují pár myšlenek, jimž pořádně nerozumějí, a pak je zkombinují. Dnešní vyhledávače tomu velmi napomáhají. Velice snadno se ale dá poznat, že ti studenti tomu, co zkopírovali, pořádně nerozumějí. Již lady Ada Lovelace dávno před Turingem říkala, že z počítače nedostaneme nic víc, než co do něj vložíme. V těchto dnech zvítězil ve vědomostní soutěži počítač IBM Watson. Jde jistě o pěkný výkon programátorů, kteří naučili počítač rozpoznávat otázky, ale to ještě neznamená, že počítač vymyslí něco nového. Já považuji za jednu z nejdůležitějších vlastností myšlení schopnost vytvářet nové pojmy. Například pojem induktivní dimenze je založen na pozorování, že objekt dimenze $n + 1$ má hranici dimenze n (hranici dvoudimenzionálního kruhu je jednodimenzionální kružnice). Takový pojem počítač nevytvoří, na to nestačí pouhé kombinování vědomostí.

Matematika si jistě zaslouží titul královny věd, na niž ji „pasoval“ německý matematik a fyzik Karl Friedrich Gauss. Je o ní v Čechách v porovnání se zahraničím v současné době dostatečný zájem? Liší se přístup výuky?

Bohužel zájem o matematiku v posledních letech hodně poklesl. Je to důsledek několika příčin. Těžko ještě někdy bude tolik matematiků, jako bylo v komunistických zemích. Matematika, fyzika a technika patřily k několika málo oborům, které nebyly komunistickou ideologií deformovány, a také bylo snazší se na jejich studium dostat, i když student nebyl z „politicky korektní“ rodiny. Po celém světě je na katedrách matematiky plno ruských matematiků, kteří vystudovali ještě v době komunismu. Dnešní studenti jsou dost pragmatictí, matematika je těžká a málo lukrativní, a tak se do jejího studia nehrnou. Například v Americe mezi doktorandy najdete jen cizince z Asie, rodilí Američani dávají přednost lukrativnějším oborům, jako je medicína nebo právo. U nás prudce poklesla kvalita matematického vzdělání se zavedením bakalářského studia. Před tím se v prvních dvou letech studia budovaly solidní základy matematického vzdělání a teprve ve vyšších

ročnících se studenti specializovali v různých oblastech informatiky. Dnes se musí za tři roky stihnout kompletní inženýrské vzdělání, a tak je na matematiku méně času. Ti, kteří dále pokračují v magisterském studiu, se ale ve čtvrtém a pátém ročníku už k základům matematiky nevrátí.

Při své vědecké práci se opíráte o logiku a intuici; co převažuje? Používáte nějakou specifickou metodu, jak si intuici trénovat?

Mám ráda stavy alfa při probouzení, napadá mě při nich řešení problémů, na kterých pracuji, někdy se i v noci probudím a najednou vidím řešení. Také mě napadají nové myšlenky v přírodě, při chůzi, plavání, jízdě na běžkách. To jsou radostné momenty, kvůli kterým vlastně vědu dělám. Pak přijde dřina ty myšlenky rozpracovat. V této fázi je důležité mít určitý trénink. S duševní prací je to podobné jako s fyzickou, netrénované svaly se brzy unaví, podobně jako mozek. Ale pokud člověk pravidelně používá svaly nebo mozek, jejich výkonnost se zvyšuje. Příroda se chová ekonomicky, co se nevyužívá, hypotrofuje, co se používá, sílí. Matematika by měla ve škole hrát podobnou roli jako tělocvik. Nevadí, že žáci nikdy v životě neupotřebí schopnost kopat do míče či dovednost sestavovat trojúhelníky, důležité je, že si osvojí schopnost abstraktně myslet.

Jaké jsou vaše současné plány? Dočetla jsem se, že se chystáte napsat monografii.

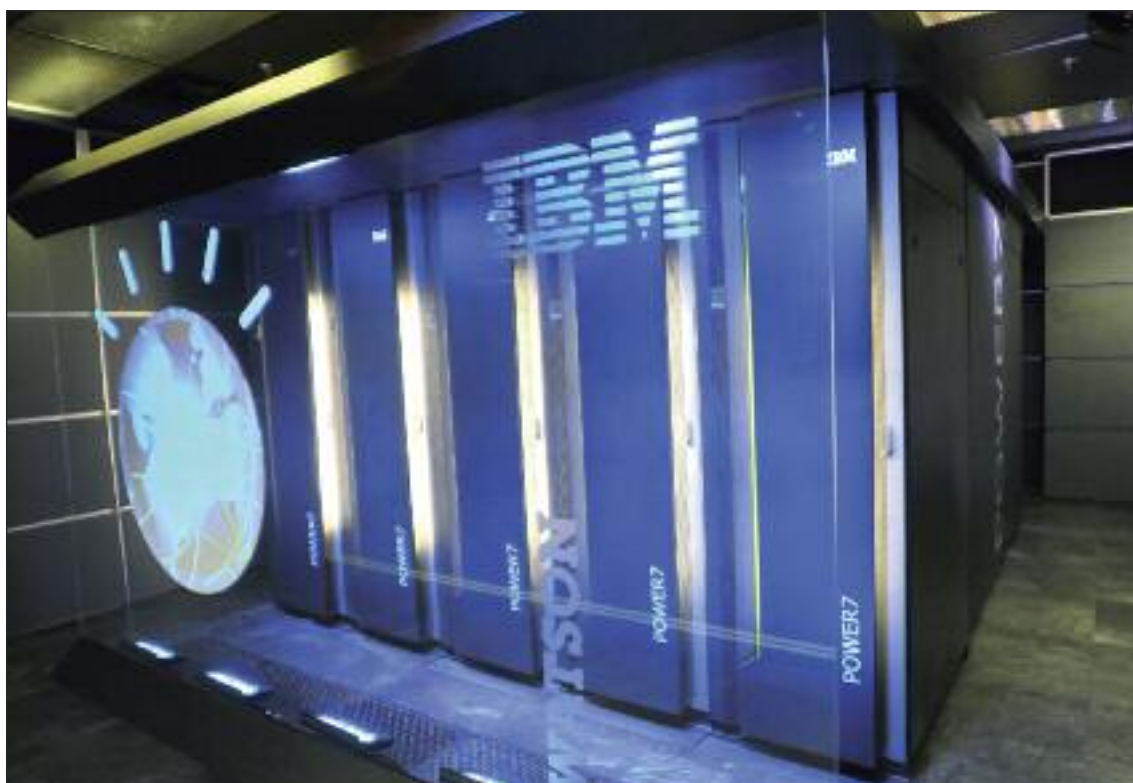
Těším se, že po období psaní zpráv, posudků a hodnocení ústavu se budu moci plně soustředit na problémy, které mám rozpracované. V jedné knížce Jiřího Ješe jsem našla citát z Franze Kafky:

„trýzněné lidstvo žije v poutech z kancelářského papíru“. Myslím, že ta přemíra zpráv o činnosti a hodnocení svědčí o nedostatku důvěry. Proč by se jinak po každém roce řešení menšího projektu musela konat průběžná oponentura, na niž se podílí kromě dvou oponentů pětičlenná komise? Lze očekávat, že vědci, kteří mají za sebou solidní publikační činnost, získali akademické tituly a jsou každých pět let atestováni, budou poctivě pracovat i nadále a není tedy třeba mařit spoustu energie jejich ustavičným kontrolováním. Co jiného by také dělali, než pracovali, vždyť i za socialismu se lidé scházeli po bytových seminářích a v kotelnách psali svá díla. Bylo by zajímavé vyčíslit, kolik stojí psaní grantů, zpráv o činnosti a jejich hodnocení. Odhaduji to na deset i více procent pracovní kapacity vědeckých pracovníků.

Pokud jde o monografii, připadá mi, že je momentálně lepší rozvíjet nové myšlenky, než se snažit převyprávět staré, které jsou snadno přístupné v elektronických verzích časopisů, jež si předplácí většina univerzit a ústavů. Mám nejraději klasické monografie ze sedmdesátých let, na nich je vidět, jak pečlivě jejich autoři zvažovali, co do nich zařadí a jak látku uspořádají. Dnes kvůli publikačnímu tlaku vychází velké množství nekvalitních publikací, nakladatelství již nezaměstnávají redaktory, kteří by texty pečlivě četli a navrhovali autorům, jak je vylepšit. Obor počítačové inteligence se rychle vyvíjí, jeho matematická teorie zatím nedozrála do stadia, které by stálo za důkladné zpracování ve formě klasické monografie, která by měla šanci sloužit jako zdroj informací po delší dobu. ■

GABRIELA ADÁMKOVÁ

V polovině letošního února porazil superpočítač IBM Watson v americké znalostní soutěži Jeopardy! (obdoba našeho Riskuj!) dva její dosud nejúspěšnější lidské účastníky.

JOSEF DRACHOVSKÝ (1876–1961)

Dne 14. února 2011 uplynulo 50 let od úmrtí Josefa Drachovského, českého právníka a národohospodáře, který se zasloužil o výchovu účetního úřednictva nové republiky a rozvoj finančního práva a státního účetnictví jako svébytných oborů.

Josef Drachovský se narodil ve Zbirohu 31. března 1876. Základní školu navštěvoval v Podmoklech a poté nastoupil na reálné gymnázium v Plzni. Po jeho absolvování studoval právnickou fakultu české univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze, postupem času se však vedle studia práva začal zajímat i o historii a problematiku národního hospodářství, které studoval u profesorů Bohuše Riegera a Albína Bráfa. Od roku 1899 až do svého jmenování mimořádným profesorem pracoval Drachovský v II. oddělení Zemského finančního ředitelství (ZFR), posléze v okresním finančním ředitelství, odkud se znovu vrátil přímo do prezidia ZFR. Na doporučení profesora Antonína Randy se stal jeho předsedou.

S podporou vlády a cukrovarnického spolku odjel na delší studijní cestu do zahraničí; své poznatky publikoval ve stěžejním díle *Rakouská praemie cukerní se zřetelem k nauce a k poměrům mezinárodním*. Na základě této práce byl v roce 1902 habilitován pro obor finančních věd a finančního práva. Tento obor si posléze rozšířil o všeobecné a státní účetnictví.

Po habilitaci suploval finanční právo a státní účetnictví na právnické fakultě české univerzity a pro druhý ze zmiňovaných oborů se stal též zkušebním komisařem. Vedle toho zasedal ve zkušebních komisích, státovědné a historicko-právní. Dne 12. února 1909 byl jmenován mimořádným profesorem. Řádnou profesuru získal 10. listopadu 1912.

Několikrát zastával funkci proděkana a děkana Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Ve školním roce 1934–1935 byl zvolen rektorem této univerzity. Stalo se tak v době, kdy se odehrávaly dramatické boje o odevzdání univerzitních insignií zpět Karlově univerzitě. Drachovský tehdy, díky všeobecnému respektu, dokázal uklidnit zradikalizované studenty, které zavázal slibem, že dokud nepřiveze univerzitní insignie z ministerstva školství, oni neopustí budovu univerzity. Zamezil tak dalším pouličním demonstracím, které hrozily vyústit do krvavých střetů. Ke studentům obecně přistupoval se zásadou rovnosti a s respektem k jejich vlastním názorům a svobodnému

profesionálnímu vývoji každého z nich. Zároveň si všichni vážili jeho schopnosti objektivního hodnocení a vyzdvihovali jeho neutuchající zájem o vzdělávání účetního stavu a rozvoj československého účetnictví.

Současníci popisovali, že v Drachovského povaze se projevovalo kouzlo osobnosti, ušlechtilost jednání, vřelost a jasnost výkladů. On sám patřil ke generaci vědců, která nastoupila na scénu na přelomu století. Ta navázala na činnost skupiny okolo Josefa Kaizla a vytvořila první české samostatné systémy finanční vědy a finančního práva (*Rakouské účetnictví státní*). Knihou *Principy kontroly státního hospodářství v Rakousku* de facto založil státní účetnictví. Tyto průkopnické práce se přirozeně staly učebnicemi pro další pokračovatele.

Ve své vědecké a popularizační činnosti se J. Drachovský věnoval třem oblastem: finanční vědě, finančnímu právu a finančním dějinám. Z nejdůležitějších děl je třeba uvést: *Finanční rovnováha státu (o deficitu)* a *Přehled finančního hospodářství v Československé republice*. J. Drachovský (spolu s dr. V. Brechtlem) byl autorem stěžejního komentáře k zákonu o přímých daních (1927–1928, in: *Československý kompas*).

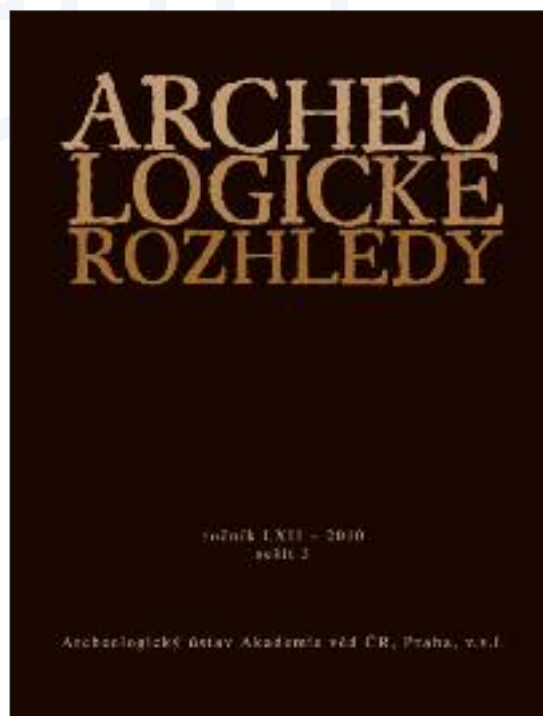
Mimo univerzitní půdu se věnoval rozsáhlé přednáškové a vzdělávací činnosti. Přednášel v Extenzích vysokých škol, a to i ve Slezsku a Slovensku, v samosprávných a záloženských kurzech. Po převratu 1918 vzdělával české diplomaty.

Hojnou měrou přispíval do novin a byl redaktorem všech finančně právních článků pro *Slovník veřejného práva československého*. V letech 1938–1944 zastával funkci místopředsedy a předsedy Národní rady české. Od ledna do října 1944 byl předsedou České ligy proti bolševismu a současně také působil v odboji. Počátkem října jej zatkl gestapo a až do konce války věznilo. Po osvobození v roce 1945 jej Národní soud obvinil z kolaborace a odsoudil k osmi měsícům vězení.

DANIELA BRÁDLEROVÁ,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

ARCHEOLOGICKÉ ROZHLEDY

Časopis se zaměřuje na prehistorii a starší dějiny člověka, proměny kultury a životního prostředí v minulosti v rámci střední Evropy, zejména v českých zemích. Vznikl v roce 1949 v návaznosti na poválečné informační tisky Státního archeologického ústavu a od té doby jej nepřetržitě vydává pražský Archeologický ústav AV ČR (dříve ČSAV). Jeho zakladatelé, tehdejší ředitel ústavu prof. Jaroslav Böhm a vedoucí katedry prehistorie na Univerzitě Karlově prof. Jan Filip, který byl také prvním redaktorem časopisu, mu dali do vínku úkol informovat o aktuálním dění v oboru. Ale jak spolu s profesionální archeologií vyrůstal i časopis ze svých dětských let, strážlivě také z víry, že archeologii jako vědu lze utvářet „pouhými“ objevy.

Prvotní zprávy o nových výzkumech, událostech v oboru a o činnosti jednotlivých pracovišť v průběhu desetiletí stále více ustupovaly tematickým studiím s důrazem na kritiku pramene, argumentaci a propracovanou metodologii. V 50. a 60. letech 20. století se *Archeologické rozhledy* staly časopisem, který přinášel klíčové studie vytvářející systém pravěké archeologie. Během 60. a 70. let k nim přibýly texty, jimiž se utvářel koncept archeologie mladšího středověku. Řešily se v nich a řeší základní metodické problémy oboru. Časopis v současnosti profiluje práce, které se soustředí na moderní směry a metody, rozšiřování poznávacích možností, na postavení oboru v současném světě včetně ochrany kulturního dědictví.

Archeologie je v posledních desetiletích spoluutvářena přírodními vědami, čemuž odpovídá i skladba *Archeologických rozhledů*. Organickou součástí komplexního přístupu se již dávno staly obory zabývající se přírodním prostředím, ekofakty, datováním pramenů pomocí přírodovědných metod apod. Stále výrazněji se na poznání minulosti člověka i proměn jeho životního prostředí podílejí poznatky, které badatelé získávají při minuciézní konzervaci nálezů a jejich mikroanalýzách. Kromě archeologických institucí z ČR i ze zahraničí jsou *Archeologické rozhledy* místem prezentace výsledků stále početnější skupiny pracovišť humanitních, přírodovědných i technických oborů. V posledních letech rovněž výrazně vzrostl počet příspěvků. Zdaleka však neplatí přímá úměra, pokud se jedná o počet příspěvků kvalitních, zaměřených na klíčové problémy; dnešní požadavky diktované

z mimoakademického prostředí rozhodně nepřinášejí žádoucí efekt.

Těžiště obsahu současných sešitů tvoří tematické studie, materiálové příspěvky, které informují o významných výsledcích získaných v terénu i v laboratoři, a diskusní texty, třebaš i nemilosrdně odhalující projevy diletantství, věčného souputníka každé vědy. Zprávy o aktuálním dění zprostředkovávají rubriky *Aktuality* a *Nové publikace* s referáty a recenzemi odborné literatury. Už první redaktor Jan Filip do *Archeologických rozhledů* směřoval i zdařilé studentské práce a „povinnými“ referáty ze svých seminářů zajišťoval u studentů (ale nejen u nich) zprávy o nových publikacích. Systematicky sledovat evropskou produkci dnes již není možné, avšak přetrvává kontinuální snaha zachytit hlavní položky, stejně jako důraz na hutné vyjádření a zdůvodnění vlastního názoru. Informování archeologické komunity o nových publikacích tak neztrácí význam ani ve věku internetu. Periodicita časopisu umožňuje aktuální reakce a svěží diskusi, přičemž *Archeologické rozhledy* jsou jediné fórum tohoto druhu v české archeologii.

Vazba časopisu vydávaného v rámci AV ČR na univerzitní prostředí trvá dodnes. *Archeologické rozhledy* již několikáté generaci otevírají dveře do vědeckého života, nezřídka ovšem za tvrdého školení adeptů. Zásahu nesou pokračovatelé Filipova redakčního díla: Slavomil Vencel, Jiří Hrala a Václav Matoušek. Zejména v 70. letech 20. století byli ale na místě vedoucího redaktora uváděni činovníci strany zastupující vrcholné posty ve struktuře Archeologického

ústavu. Tehdejší skutečný redaktor, Slavomil Venci, touto úlitbou časopis ušetřil ideologických požadavků z politického ústředí a *Archeologické rozhledy* se jako jeden z mála časopisů humanitního oboru mohly věnovat výhradně archeologii.

V sedmém desetiletí své existence vycházejí *Archeologické rozhledy* čtyřikrát ročně, celkový počet stran (formát B5) ročníku se pohybuje kolem 800. Na úroveň časopisu dbá desetičlenná redakční rada, na jeho utváření se každoročně podílí přibližně půldruhá

stovka autorů všech graduovaných generací z Evropské unie a USA. Časopis je zastoupen ve všech významnějších oborových knihovnách v Evropě a registrován v bibliografických databázích ERIH, SCOPUS, EBSCO. Ročníky z let 2001–2010 jsou dostupné na <http://www.arup.cas.cz/cz/publikace/rozhledy/html>, na stránkách Knihovny AV ČR k nim, zejména její zásluhou, brzy přibudou i všechna starší čísla. ■

MARTIN JEŽEK,

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Informace z 25. zasedání Akademické rady AV ČR

Akademická rada se 8. února 2011 zabývala těmito nejdůležitějšími záležitostmi:

Svolala XXXVIII. zasedání Akademického sněmu AV ČR na čtvrtek 21. dubna 2011 v 9:30 hodin s takto navrženým programem:

1. Zahájení, schválení programu zasedání a ustavení návrhové komise Akademického sněmu.
2. Návrh výroční zprávy o činnosti Akademie věd ČR za rok 2010 a zpráva o činnosti Akademické rady za období od XXXVII. zasedání Akademického sněmu – J. Drahoš.
3. Zpráva o průběhu a předběžných výsledcích hodnocení činnosti pracovišť AV ČR za léta 2005–2009 – P. Ráb.
4. Zpráva o hospodaření Akademie věd ČR v roce 2010 a její závěrečný účet – P. Bobák.
5. Zpráva Dozorčí komise Akademického sněmu – J. Rákosník.
6. Volné návrhy.
7. Zpráva návrhové komise Akademického sněmu, projednání usnesení a závěr zasedání.

Schválila

■ výroční zprávu AV ČR o poskytování informací za rok 2010 podle zákona č. 106/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů,

■ úkony navržené Majetkovou komisí AV ČR ve věci nakládání s nemovitým majetkem dle zápisu z jejího 21. zasedání konaného 1. února 2011.

Souhlasila

■ se změnou názvu Ústavu systémové biologie a ekologie AV ČR, v. v. i., na Centrum výzkumu glo-

bální změny AV ČR, v. v. i., s anglickým názvem Global Change Research Centre ASCR, v. v. i., se sídlem Bělídla 4a, Brno, 603 00.

Jmenovala

■ doc. PhDr. Petra Kratochvíla, CSc., členem Rady programu interní podpory projektů mezinárodní spolupráce AV ČR,

■ Radu pro nákladné přístroje ve složení: RNDr. Jiří Rákosník, CSc. (předseda), prof. Ing. Miroslav Tůma, CSc., prof. Ing. Vladimír Mareček, DrSc., prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr. h. c., RNDr. Antonín Fejfar, CSc., prof. RNDr. Ladislav Kavan, DSc., prof. RNDr. Pavel Vlasák, DrSc.

Vzala se souhlasem na vědomí

■ informaci o spolupráci mezi společností L'ORÉAL Česká republika, Českou komisí pro UNESCO a Akademií věd ČR a složení poroty pro výběr stipendistek „L'ORÉAL Česká republika pro ženy ve vědě“.

Vzala na vědomí

■ výsledky výběrového řízení na obsazení funkce ředitele Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.,

■ informaci o činnosti Komise pro informační technologie za rok 2010,

■ zprávu o výsledcích kontroly v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., a o opatřeních k nápravě zjištěných nedostatků.

Oznámení o obhajobách

Obhajoba disertační práce **RNDr. Marty Valáškové, CSc.**,

Modifikace a hodnocení fylosilikátů

se uskuteční **5. dubna 2011 v 10:30 hod.** před komisí „Geologické vědy“

v Geologickém ústavu AV ČR, v. v. i.

PODPOŘÍ JEDNOTNÝ RÁMEC MO

Evropa se stále potýká s absencí transparentního vnitřního pracovního trhu pro výzkumné pracovníky. Strukturovanost Evropské unie neumožňuje výzkumníkům dostatečně volný pohyb mezi jednotlivými zeměmi nebo různými sektory. Smlouva o fungování Evropské unie (tzv. Lisabonská smlouva) přitom mj. stanoví, že by Evropa měla posilovat vědeckou a technologickou základnu vytvořením Evropského výzkumného prostoru, který zprostředkuje volný pohyb výzkumníků, vědomostí a technologií (viz čl. 179.1 Smlouvy).

S touto otázkou souvisí též problematika rozvoje vědecké kariéry. Začínající výzkumníci často nevědí, jaké jsou jejich budoucí vyhlídky při práci v akademické sféře i mimo ni. Badatelé navíc mohou nabytí dojmu, že výzkumná kariéra nemá dostatečnou perspektivu. Zaměstnavatelům na druhé straně chybí při výběru zaměstnance (především zahraničního) jistota, že daný výzkumník bude pro jejich firmu či organizaci přínosný. S ohledem na tyto argumenty má Evropská komise v úmyslu navrhnout klasifikaci kompetencí výzkumníků, která by obecně odrážela jejich schopnosti a zkušenosti, byla by nezávislá na konkrétní oblasti specializace nebo odvětví a platila by v celé Evropské unii. Klasifikace by tak umožnila srovnat žebříčky pro výzkumnou kariéru, které existují v jednotlivých zemích. V konečném důsledku by se stala jedním z kroků k odstranění bariér volného pohybu výzkumníků v Evropě.

Evropská komise vytvořila ve spolupráci s experty z členských států a zástupci relevantních aktérů pět kategorií, které jsou součástí tzv. Evropského rámce pro výzkumnou kariéru (*European Framework for Research Careers*). Kategorie jsou následující: začínající výzkumník (*New Researcher*); uznávaný výzkumník (*Recognised Researcher*); etablovaný výzkumník (*Established Researcher*); přední výzkumník (*Leading Researcher*); hvězdný výzkumník (*Star Researcher*).

Uvedené kategorie jsou sektorově neutrální a výzkumné pracovníky rozlišují podle jejich schopností a zkušeností. Evropský rámec pro výzkumnou kariéru buduje klasifikaci především na EQF (*European Qualifications Framework for Lifelong Learning*)

a *Bologna Framework for Qualifications in the European Higher Education Area*.

Začínající výzkumník označuje badatele na počátku kariéry. Tato fáze trvá přibližně 2–3 roky; končí, když kandidát prokáže, že je schopný realizovat výzkum. Jedná se především o doktorandy a začínající odborné asistenty. Kategorie **uznávaný výzkumník** se vztahuje na doktorandy blížící se dosažení doktorátu nebo ty, kteří ho již dokončili, ale ještě nejsou ve výzkumu dostatečně samostatní. **Etablovaný výzkumník** označuje vědce, kteří dosáhli nezávislosti, vybudovali si reputaci, dokáží identifikovat výzkumné problémy a najít vhodnou metodologii a přístup k dané problematice. **Předního výzkumníka** představují lídři v dané oblasti specializace. Jedná se o vedoucí výzkumných týmů a laboratoří. Mohou tak být označeni samostatně působící výzkumníci. V kategorii **hvězdných výzkumníků**

se objevují vědci, kteří ve svém oboru tvoří světovou špičku. Jejich práce má mezinárodní dopad i mimo obor.

Evropská komise předpokládá, že tento rámec pomůže jak výzkumníkům (v hodnocení a porovnání jejich kompetencí), tak zaměstnavatelům, kteří je budou najímat. Dále napomůže státní správě při tvorbě národních programů pro rozvoj lidských zdrojů ve výzkumu a obecně i Evropě, kterou budou její partneři v globální výzkumné komunitě považovat za spolehlivého a stabilního partnera.

Návrh dokumentu *Towards an European Framework for Research Careers* je již dostupný na internetu, byť Evropská komise ve spolupráci s výzkumnou komunitou ještě pracuje na konečné podobě.

BILITU VÝZKUMNÍKŮ V EVROPĚ?

K budoucnosti programu vědeckých stáží Marie Curie

Specifický program *Lidé*, známý také pod názvem *Akce Marie Curie*, spoluvytváří významnou měrou 7. rámcový program pro výzkum a vývoj. Podporuje mobilitu výzkumných pracovníků a rozvoj jejich kvalifikace či usi-

luje o posilování vztahů mezi akademickou sférou a průmyslem. Jádrem programu sestává z osmi akcí, které se zaměřují na začínající i zkušené výzkumníky. Začínajícím nabízí např. akce ITN (*Initial Training Networks*). Dále existují tři druhy individuálních stáží – IIF, IEF a IOF (*International Incoming Fellowship*, *Intra-European Fellowship* a *International Outgoing Fellowship*) nebo aktivity orientující se na výměnu odborníků mezi akademií a průmyslem – IAPP (*Industry-Academia Partnership and Pathways*). Akce COFUND představuje spolufinancování národních nebo regionálních programů pro mobilitu ze strany Evropské komise, *Career Integration Grant* (CIG) podporuje návrat zkušených výzkumníků na pracoviště v Evropě, IRSES (*International Research Staff Exchange Scheme*) pro změnu podporuje krátkodobé výměnné pobyty výzkumníků a dalších akademických pracovníků z Evropy a třetích zemí.

Do programu pro mobilitu Marie Curie se od roku 1996 zapojilo již 50 000 výzkumníků. V Evropské unii se v současnosti diskutuje, jak se tyto akce budou vyvíjet s nástupem nového rámcového programu po roce 2013. Stejně jako zbývající část 7. RP se i aktivity Marie Curie musejí podrobit procesu tzv.

simplifikace, který má odstraňovat bariéry při účasti na výzkumných programech. V Evropské komisi se proto uvažuje o sloučení akcí do tří kategorií. První kategorie by obsahovala ty, jež se zaměřují na začínající výzkumníky (především ITN), druhá by „absorbovala“ akce pro zkušené výzkumníky (zejména individuální stáže), třetí by představovala

schéma pro výměnu pracovníků (akce typu IAPP a IRSES). Akce COFUND by byl jakýmsi paralelním průřezovým mechanismem, který by se vztahoval na všechny ostatní akce. Ty by tedy získávaly finance částečně z evropských, národních nebo regionálních zdrojů. Evropská komise se ale musí zabývat otázkou, jak při takovéto redukci zachovat individuální ráz jednotlivých aktivit, z nichž každá má odlišný účel. Přetrvávat by však měl otevřený přístup k výběru témat a oblastí stáží (tzv. *bottom-up approach*).

EK navíc v souvislosti s rozvojem výzkumné kariéry podporuje vytvoření evropského průmyslového programu pro Ph.D. a evropských inovačních doktorských programů. Uvažuje se také o zavedení služeb pro bývalé držitele grantu Marie Curie – tzv. Alumni. V současnosti EK vítá příspěvky výzkumné obce do debaty o budoucnosti programů pro vědeckou mobilitu. ■

MICHAELA VLKOVÁ,
CZELO – Česká styčná kancelář pro VaV, Brusel,
Technologické centrum AV ČR

Pražská skupina Společnosti pro vědy a umění
Vás srdečně zve na přednášku prof. Františka Vyskočila

Muž a žena z pohledu neurofysiologa

Přednášku, která se uskuteční **26. dubna 2011 od 15:00 hod.**
v budově Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1,
uvede a diskusi bude řídit doc. Jan Konvalinka, člen Rady Učené společnosti ČR.
Vstup volný.

ULTRA-UNIVERZITA NA NÁRODNÍ TŘÍDĚ

Ve foyer budovy Akademie věd ČR na Národní třídě mohli návštěvníci ve dnech 17. ledna až 5. února 2011 shlédnout výstavu českého přírodovědce prof. Jana Jeníka Svět tropů, hor a severské tundry, kterou Akademie věd připravila ve spolupráci se Správou Krkonošského národního parku. V Akademickém bulletinu otiskujeme rozšířenou verzi promluvy, v níž prof. J. Jeník na vernisáži zavzpomínal na svou badatelskou dráhu, v níž budova AV ČR sehrála mnohokrát významnou roli.

OBĚ FOTA: TOMÁŠ ROTHROČEK, ARCHIV AUTORA

Jan Jeník (uprostřed) na výstavě představil výsledky svých terénních výzkumů v tropech i v severské tundře.

Je všeobecně známo, že budova AV ČR na Národní třídě funguje po více než půlstoletí jako organizační centrum vědeckých akademií – bývalé Československé akademie věd a současné Akademie věd České republiky. Čitelná poloha naproti Národnímu divadlu pomáhá domácím i zahraničním návštěvníkům k rychlé orientaci, vstupní bránu do sídla významné instituce lze snadno popsat podle dvojice statných lvů, kteří střeží schody do foyer. S využitím jazyka *Bible kralické*, v níž je popsán osud babylonského Daniela, jsme v naší generaci tomuto centru vědy říkali *jáma Ilová*.

Historikové a pamětníci mají po různém časovém odstupu na *jámu Ilovou* různé názory. Dějiny tuzemských akademií věd byly ve druhé půlce dvacátého století hodně košaté a neveskrze pozitivní. Rád bych k těmto vzpomínkám přispěl osobním názorem, který jsem vstřebával po dobu šedesáti let, kdy jsem na Národní 3 s různou frekvencí docházel a byl nepřímo či přímo spojen s tamními aktivitami. Jsem přesvědčen, že *jáma Ilová* fungovala nejen jako důstojné organizační místo badatelské obce, ale také jako svého druhu vzdělávací instituce, univerzální vysoká škola

či ultra-univerzita, poskytující pluralitní postdoktorandské a celoživotní vzdělání mnoha odborníkům. Byla významnou institucí také proto, že její vysocí funkcionáři (akademici a korespondenti) byli v převažující většině skutečně vynikajícími odborníky v přírodních, lékařských i technických disciplínách.

Můj profesní život začal kombinovaným vzděláním na ČVUT (lesnictví, 1952) a na UK (geobotanika, 1956). Obě univerzity mě uspokojivě vybavily specializovanými biologickými a ekologickými znalostmi, které v dané době potřeboval vysokoškolský učitel a badatel. Brzy jsem ale zjistil, že geobotanika je ve své podstatě víceoborová a v teorii i aplikacích je propojená s dalšími přírodními, technickými i humanitními vědami. Shodou okolností jsem po předčasně zemřelém prof. Klikovi již jako 30letý „kandidát biologických věd“ převzal obor, jehož absolventi našli vedle badatelského poslání také velké uplatnění v orgánech ochrany přírody a krajiny a v mnoha návazných lesnických i zemědělských ústavech.

Záhy jsem se – ač nestraník – na univerzitě habilitoval (1961) a velmi často docházel do *jámy Ilové*; jako pozvaný nebo dobrovolný člen různých komisí, komitétů, grémií, výborů, seminářů, pracovních skupin, konferencí, redakcí či jako předseda, koordinátor, řešitel, oponent a posluchač specializovaných přednášek. Ve jmenovaných situacích jsem se stýkal nejen s přírodovědci mnoha oborů, ale také s lékaři, humanitními vědci a techniky, kteří pracovali na různých univerzitách a v rezortních ústavech v Čechách, na Moravě i na Slovensku. Tato setkání byla užitečná, protože hned po druhé světové válce se prohlubovala specializace přírodních i humanitních věd a v otázkách ekologických, zdravotních i socio-kulturních bylo nutné koordinovat vzájemné výzkumné úkoly, metody a terminologie. Vedle badatelských cílů jednotlivých oborů byly na pořadu jednak „společenské objednávky“, jednak podněty z mezinárodních organizací, jako bylo UNESCO, UNEP, FAO atd. Rozsáhlá kooperace byla nutná zejména v otázkách životního prostředí, na což *jáma Ilová* promptně rea-

govala; iniciátorem se stal akademik Ivan Málek a na mně zůstala práce editovat úvodní publikaci *Tvorba a ochrana krajiny*, kterou v roce 1960 vydalo nakladatelství Akademie.

Ultra-univerzita na Národní 3 se projevila například také v činnosti Komise pro vodní hospodářství ČSAV, která byla aktivní v době, kdy se připravovala velká vodní díla, jež podstatně zasahovala do životního prostředí české krajiny. V této komisi jsem se setkal s významnými osobnostmi, jako byli geolog Quido Záruba, hydrolog Leo Skatula, vodohospodář Milan Jermář nebo kunsthistorik Zdeněk Wirth. Vzpomínám například na exkurzi do vltavského údolí, kde Z. Wirth vysvětloval hodnoty starých kostelíků a mlýnů, jež měly zmizet pod hladinou orlické vodní nádrže. Komise měla své konkrétní plány (termín „projekty“ se ještě nepoužíval) a finančně i technicky podporovala ad hoc výzkumy a sponzorovala podpůrné publikace. V této situaci jsem například pro geobotanické oddělení UK získal přístrojové vybavení pro mikroklimatická měření v údolí Vltavy. Komise také vydala knihu *Vodohospodářské problémy při budování vodních děl* (1964), jejímž jsem byl editorem. Pod ochranou Akademie se vydávaly také vědecko-popularizační časopisy *Vesmír* a *Živa*, které překonávaly hranici mezi badatelskými a aplikovanými obory a přijímaly do tisku i mé články z geo-ekologického pomezí.

Výstava se ovšem týkala hlavně mých zahraničních aktivit a bádání. V době totalitního režimu dovlila UK nestraničtí pracovat v zahraničí jen tehdy, když ministerstvo školství urgentně potřebovalo jazykově vybaveného kandidáta pro naslibovanou výpomoc v rozvojových zemích. V takových podmínkách jsem se prosadil jen s obtížemi (Afghánistán, Ghana, Tanzanie). Po pražském jaru 1968 jsem se stal na univerzitě černou ovčí a v roce 1971 našel azyl v Botanickém ústavu ČSAV v Průhonících. V kontextu různých komisí jsem mohl dále udržovat mezioborovou spolupráci v tuzemsku a také se účastnit některých zahraničních aktivit, jako byl program *Člověk a biosféra*, který prosazovalo UNESCO. Tehdy jsme také realizovali víceoborový projekt *Ekologie a ekonomie Třebořska*, jehož prostřednictvím jsme získali mezinárodní kontakty a který umožňoval výměnné cesty, expedice a zaměstnání na zahraničních univerzitách. Nemohu zapomenout, že podpora těchto aktivit vycházela také z *jámě lvové*, odkud jsem si po složitých procedurách odnášel cestovní pas, potřebná víza, různá povolení a někdy i půjčku ve výši 10 amerických dolarů, kterou jsem ovšem po návratu z ciziny musel do banky vrátit.

Po politické rehabilitaci jsem se v roce 1990 na Přírodovědeckou fakultu UK vrátil, ale interdisciplinární aktivity v oboru ochrany krajiny a tropických ekosys-

témů mě nadále spojovaly s Národní třídou. Po sametové revoluci jsem část svých zahraničních zkušeností a znalostí stačil předat nejen studentům biologie a lesnictví, ale i kolegům, kteří se setkávají v různých komisích, výborech a grémiích této ultra-univerzity. Stalo se tak zejména v době, kdy jsem předsedal Národnímu komitétu UNESCO/MAB, vypomáhal při zakládání biosférických rezervací UNESCO a působil ve vědeckém provozu bilaterálních národních parků na hranicích Česka. Věřím, že jsem pluralitní vzdělání, získané absolvováním ultra-univerzity na Národní 3, osvědčil také jako předseda Akademického hodnoti-

telského grémia v letech 1994–1997, kdy jsme za účasti zahraničních oponentů vyzkoušeli velmi složité schéma evaluace 60 přírodovědných i humanitních ústavů, které ve většině obhájily svou kvalitu i v kontextu mezinárodní vědy.

Jednotlivé panely výstavy v *jámě lvové* představily obrázky, krátké texty a citace prací, které ukazují, že i v druhé půlce dramatického 20. století bylo možné – přes velká politická a finanční omezení – pracovat v terénech, které česká veřejnost většinou zná jen z cestopisů a novinářských reportáží. Hosté snad došli k přesvědčení, že badatelský a aplikovaný výzkum v tropech a na severu může realizovat i rodák z vnitrozemského Česka. Dlouho jsem proto v přednáškách a učebních textech vyzýval vysokoškolské studenty, aby nezůstávali uzavřeni v české kotlině a jihomoravské krajině. Jsem rád, že dnešní generace mladých lidí má dveře do světa již naplno otevřené. ■

JAN JENÍK,
emeritní profesor Univerzity Karlovy

**Geobotanik
Jan Jeník je
autorem mnoha
odborných
publikací
s mezinárodním
významem.**

TOPIC OF THE MONTH

Czech Academy of Science and the Arts' Anniversary

This year, we celebrate the 120th anniversary of the Czech Academy of Sciences and the Arts. Today's Academy of Science of the Czech Republic expands upon efforts of its several predecessors. The first was the Royal Bohemian Society of Sciences (1784–1952). The Czech Academy of Sciences and the Arts was established in 1891 through the significant financial support by the Czech architect and builder Josef Hlávka, who became its first President. It was known until 1918 as the Franz Josef I. Czech Academy of Sciences, Literature and Arts. The aim of this institution was to promote the development of Czech science and literature and to support Czech arts. The most important work of this institution was its publishing activities. Scholarships and financial support were also provided and smaller research units arose from its initiative as well.

FOREIGN AFFAIRS

National Research Council

An article is featured on the cooperation between the Academy of Sciences of the Czech Republic and the Consiglio Nazionale delle Ricerche (National Research Council), an Italian public organization set up to support scientific and technological research. The mission of CNR is undertaking research in its own Institutes, to promote innovation and competitiveness of the national industrial system, to promote the internationalization of the national research system, to provide technologies and solutions to emerging public and private needs, to advise the Government and other public bodies, and to contribute to the qualification of human resources.

SCIENCE AND RESEARCH

FEMS Meeting

The 37th Council meeting of the Federation of European Microbiological Societies took place in Prague on September 25, 2010. FEMS brings together 46 member societies from 36 European countries, covering over thirty thousand microbiologists. Members may apply for research fellowships, visiting scientist grants, young scientist meeting grants and/or support when organizing a meeting. These benefits are restricted to members only. FEMS facilitates the exchange of scientific knowledge to all microbiologists in Europe and worldwide by publishing five microbiology journals. Grants Board Meeting was held in Prague on March 3–4, 2011. FEMS provided *Meeting*

Attendance Grants to young European scientists wishing to attend meetings that are not supported by a *FEMS Meetings Grant*. The maximum amount of this grant is 600 €.

Astronomical X-Ray Optics

The International Workshop on *Astronomical X-Ray Optics* took place in Prague during the second week of December 2010. Its goal was to present and discuss recent and forthcoming technologies for future X-ray astronomy missions, with an emphasis on IXO of ESA/NASA/JAXA. These missions require development mostly of innovative technologies, and invited speakers discussed the possibilities, results obtained so far, and new ideas in detail. It is obvious that the requirements of future large space X-ray astronomy missions are so demanding that they need a truly interdisciplinary approach through wide international collaboration. The technologies will include X-ray optics based on Si wafers, advanced glass forming for precise X-ray optics, but also other possible technologies, as well as related advanced metrology, measurements and tests.

INTERVIEW

Computers? We get, what we load in

We highlight an interview with Věra Kůrková, the head of Department of Theoretical Computer Sciences at the Institute of Computer Sciences of the ASCR. Her research interests are nonlinear approximation theory, mathematical theory of neural networks and the mathematical theory of learning.

ANNIVERSARY

Alexander von Humboldt Club of the Czech Republic

This issue includes an article on the 20th anniversary of Alexander von Humboldt Club of the Czech Republic. The mission of the club is to maintain contacts between scientific institutions and researchers in the Czech Republic and Germany and to provide information about the Humboldt scholarship.

Alexander von Humboldt (1769–1859) was a German naturalist and explorer. His work on botanical geography was the foundation for the field of biogeography. After his death, his colleagues created the Alexander von Humboldt Foundation to continue von Humboldt's support of young scientists. The foundation plays an important role in attracting foreign researchers to work in Germany and enables German researchers to work abroad for specific periods of time.

Pakistánská komise atomové energie (PAEC) a Národní centrum fyziky (NCF)
pořádají mezinárodní letní workshop věnovaný fyzice a aktuálním potřebám světa s názvem
36th International Nathiagali Summer College on Physics and Contemporary Needs

Workshop se koná v Nathiagali od **27. června** do **8. července 2011**.

K účasti se lze přihlásit do **31. března 2011**.

Více informací – dr. Hafeez R. Hoorani, Scientific Secretary: hafeez.hoorani@cern.ch;
dr. Szed Javaid Khurshid: Executive Secretary: insc@comsats.net.pk.

NOVÉ KNIHY Z NAKLADATELSTVÍ ARTEFACTUM

JIŘÍ ROHÁČEK

A KRISTINA UHLÍKOVÁ (ED.)

ZDENĚK WIRTH POHLEDEM DNEŠNÍ DOBY

Se Zdeňkem Wirthem je spojena celá jedna epocha českých dějin umění a památkové péče. Jeho osobnost byla bezpochyby kontroverzní a názory např. na jeho působení jako předsedy poválečné Národní kulturní komise se rozcházejí.

Editoři jednotlivé příspěvky uspořádali tematicky, aby se čtenář po úvodní syntetizující stati postupně seznámil s hlavními oblastmi Wirthovy činnosti od prvního desetiletí 20. století, kdy publikoval svoji studii o barokní gotice, až do počátku 50. let, kdy připravoval instalaci ratibořického zámku. Závěr tvoří studie o Wirthově rozsáhlé pozůstalosti, kterou spravuje Ústav dějin umění AV ČR.

JOSEF SOUKUP, JAN VALCHÁŘ,
JAN SOMMER

A KRISTINA UHLÍKOVÁ (ED.)

SOUPIS PAMÁTEK HISTORICKÝCH A UMĚLECKÝCH V POLITICKÉM OKRESU LEDEČSKÉM

Edice nedokončeného rukopisu

Po edici *Soupisu Pardubického okresu* jde o druhý svazek, který ÚDU AV ČR vydává z dosud nepublikovaných textů původně určených pro soupisový projekt Archeologické komise ČAVU. Rukopis vznikl v posledních letech před vypuknutím 1. světové války a jeho autory byli pražský gymnaziální profesor Josef Soukup (uměleckohistorické pasáže a kreslené plány objektů) a znalec regionální historie a ředitel jedné z vesnických škol okresu Jan Valchář (historické úvo-

dy).

TOMÁŠ WINTER

LOVESICK EXOTICISM

The Collection of Non-European Ethnic Art of Adolf Hoffmeister

Kniha poprvé zveřejňuje kompletní soupis předmětů Hoffmeisterovy sbírky mimo-evropského etnického umění, soustřeďující domorodecké předměty z obou amerických kontinentů, Afriky, Oceánie a Indonésie. Etnické objekty získával Adolf Hoffmeister (1902–1973) od českých i zahraničních sběratelů včetně André Bretona či Charlese Rattona.

PETRA TRNKOVÁ (ED.),

JIŘÍ ROHÁČEK,

MARTIN KRUMMHOLZ, HEGE OULIE,

JENS GOLD, TEREZA CERMANOVÁ,

HANNE HOLM-JOHNSEN

OUADATE PIX

Revealing a photographic archive

Zájem o fotografické dědictví roste nejen v institucích, ale i mezi veřejností. Příčinou bývají často objevy zapomenutých a zpravidla poškozených fotografických konvolutů. Podobný soubor, sestávající z desítek tisíc fotografií vytvořených mezi léty 1850–1950, se stal v roce 2008 základem nově ustavené fotografické sbírky Oddělení dokumentace ÚDU AV ČR. Kniha je výsledkem projektu *Resurrected Treasure*, který se ve spolupráci s Preus Museum (Norsko) zaměřil na zpracování části této fotografické sbírky. Autoři knihy se věnovali celému spektru výzkumu a péče o fotografické dědictví, od historie fotografie, přes management fotografických sbírek, katalogizaci, digitalizaci až po konzervování fotografického materiálu.

NEJPRODÁVANĚJŠÍ KNIHY V KNIHKUPECTVÍ ACADEMIA V ÚNORU 2011

- 1. Štěpánková, J. – Květena České republiky 8 (s podporou AV ČR)
- 2. Wittgenstein, L. – O jistotě (s podporou AV ČR)
- 3. Macek, J. a kol. – Blanokřídílí České republiky I. – Žahadloví (s podporou AV ČR)
- 4. Klíma, I. – Moje šílené století II (dotisk)
- 5. Vondřejis, M. – Otazníky kolem genového inženýrství (s podporou AV ČR)

Tituly ostatních nakladatelů:

- 1. Ložek, V. – Po stopách pravěkých dějů – O silách, které vytvářely naši krajinu, Dokořán
- 2. Fiala, V. – Benátky – Literární toulky městem umělců, hudby a karnevalu, Paseka
- 3. Fojtík, P. – Zmizelá Praha – Tramvaje a tramvajové tratě, 2.díl, Paseka
- 4. Von Arburg, A., Dvořák, T., Kovařík, D. a kol. – Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945, Matices moravská
- 5. Nietzsche, F. – Lidské, příliš lidské I, Oikoymenh

Knihkupcův tip:

- White, M. – Antikrist Galileo, Academia

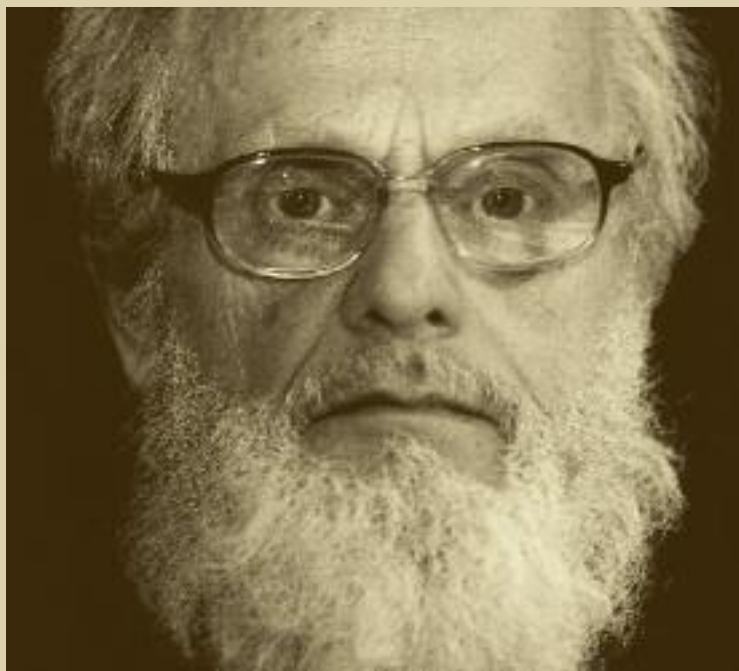
ŠÁRKA HOLÁ,

vedoucí knihkupectví Academia,
Václavské náměstí 34, Praha 1

ACADEMIA V HYBERNSKÉ

Nakladatelství
Academia otevřelo
7. února 2011
nové knihkupectví
v pražské Hybernské
ulici 1000/8.
Zakoupit zde můžete
vybrané tituly
za zvýhodněné ceny.

Akademie věd České republiky,
Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.,
Kabinet dějin vědy ÚSD AV ČR, v. v. i.,
Akademický bulletin

Vás zve do foyer budovy AV ČR, Národní 3, Praha 1
na výstavu

DO TŘETÍHO DECENNIA
Akademický bulletin 1990–2011
&
Z FOTOARCHIVU
AKADEMICKÉHO BULLETINU
2008–2010

Fotografie: STANISLAVA KYSELOVÁ

Výstava se koná od 21. března do 8. dubna 2011.
Vstup volný

